

Tartu Ülikool
Meditšiniteaduste valdkond
Peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut
Õendusteaduse õppetool

Merilin Tilk

**ABITURIENTIDE HINNANGUD NING OOTUSED KOOLIPÕHISELE
SEKSUAALHARIDUSELE EESTI RIIGIGÜMNAASIUMIDES: KVANTITATIIVNE
UURIMUS**

Magistritöö

Tartu 2023

Juhendaja: Janne Pühvel, MSc (õendusteadus)

Juhendaja: Kadri-Liina Vahula, MD (arstiteadus)

Retsensent: Laura Kalja, MSc (õendusteadus)

Magistritöö on kinnitatud juhendajate otsusega 03.05.2023. Otsus on protokollitud õendusteaduse õppetoolis.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merilin Tilk,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Abiturientide hinnangud ning ootused koolipõhisele seksuaalharidusele Eesti riigigümnaasiumides: kvantitatiivne uurimus“, mille juhendajad on Janne Pühvel ja Kadri-Liina Vahula, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merilin Tilk

10.05.2023

KOKKUVÕTE

Abiturientide hinnangud ning ootused koolipõhisele seksuaalharidusele Eesti riigigümnaasiumides: kvantitatiivne uurimus.

Koolipõhisel seksuaalharidusel on oluline roll noorte heaolu ja seksuaaltervise tagamisel ning juurdepääsuõigus laiapõhjalisele seksuaalharidusele põhineb peamistel inimõigustel. Vaatamata kvaliteetse õppekavapõhise laiapõhjalise seksuaalhariduse eelistele, saavad ülemaailmselt vähesed lapsed ja noored oma eluks vastavasisulist ettevalmistust. Eestis ei ole varem uuritud riigigümnaasiumide abiturientide hinnanguid ning ootuseid koolipõhisele seksuaalharidusele.

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli kirjeldada Eesti riigigümnaasiumide abiturientide hinnanguid ning ootuseid koolipõhisele seksuaalharidusele. Uurimistöö oli kvantitatiivne ja kirjeldav. Valim moodustati mitmekihilise klastervalimi teel. Uurimistöö andmeid koguti 2022. aastal noorte seksuaalhariduse veebiküsimustikuga. Andmete analüüsimisse kaasti 74 abiturienti (vastamismäär 28%). Andmete statistiliseks analüüsimiseks kasutati andmetöötlusprogrammi STATA/IC 14.0. Andmete analüüsimetoditena kasutati kirjeldavat statistikat, rühmadevaheliste erinevuste selgitamiseks kasutati hii-ruut testi ja t-testi.

Õpilaste peavad seksuaalhariduslike teemade käsitlemine koolis vajalikuks. Seksuaalhariduslikke teemasid käsitleti peamiselt inimeseõpetuse ja bioloogia tundides. Õpilaste hinnangul teavad õpetajad seksuaalhariduslikest teemadest piisavalt ning ei tunne neid teemasid käsitledes piinlikkust. Ligi pooled õpilased arvasid, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemine oleks pidanud algama varem ning teemadele pühendama rohkem aega. Koolis käsitleti kõiki küsimustikus välja toodud seksuaalhariduslikke teemasid, kuid erineval määral. Samas soovivad õpilased paljude teemade kohta lisainformatsiooni. Õppemeetoditest peeti enim loenguid. Enim eelistatakse arutelusid väikestes rühmades. Seksuaalhariduslikke tunde peaks andma mõnikord segarühmades ning mõnikord poistele ja tüdrukutele eraldi, kuid teemadering vajaks täpsustamist. Seksuaalharidus võiks olla multidistsiplinaarne õppeaine ning kajastuda eksamites. Uurimist vajaks millist toetust vajavad õpetajad seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel ning kas, kuidas ning millisel määral kaasata lapsevanemaid ja seksuaaltervise spetsialiste.

Märksõnad: koolipõhine seksuaalharidus, holistiline seksuaalharidus, laiapõhjaline seksuaalharidus, noored/noorukid

SUMMARY

High school seniors' evaluations and expectations of school-based sex education in Estonian secondary state schools: a quantitative study.

School-based sexuality education (SE) plays an important role in ensuring young people's well-being and sexual health, and the right to access comprehensive sexuality education (CSE) is based on fundamental human rights. In spite of the benefits of high-quality, curriculum-based CSE, few children and young people worldwide receive adequate preparation for life. There has been no previous study in Estonia on that topic among secondary state school seniors.

The aim of this study was to describe the evaluations and expectations of school-based SE among high school seniors of Estonian secondary state schools. The study was quantitative and descriptive. The sample was formed by a multistage cluster sampling. Data for the study was collected in 2022 through an online adolescent reproductive health education questionnaire. 74 high school seniors were involved in the data analysis (response rate 28%). STATA/IC 14.0 data processing software was used for statistical analysis of the data. Descriptive statistics were used as a method of data analysis, a chi-squared test and a t-test were used to determine differences between groups.

Pupils consider it necessary to discuss SE topics at school. These topics were mainly discussed in personal education and biology classes. According to the pupils, the teachers know enough about SE topics and do not feel embarrassed to discuss them. Nearly half of the pupils think that the discussion should have started earlier and that more time should have been devoted to the topics. All the SE topics mentioned in the questionnaire were covered in school, but to varying degrees. However, pupils would like to receive additional information on many topics. Lectures were the most common teaching methods of SE. The small group discussions were mostly preferred. SE lessons should sometimes be given in mixed groups, and sometimes separately for boys and girls, but the range of topics needs to be clarified. SE could be a multidisciplinary subject and reflected in examinations. It would be necessary to investigate what kind of support teachers need when discussing SE topics and whether, how and to what extent parents and sexual health specialists should be involved.

Keywords: school-based sex education, holistic sexuality education (HSE), comprehensive sexuality education, youth/adolescents

SISUKORD

KOKKUVÕTE.....	
<i>SUMMARY</i>	
SISUKORD.....	
1. SISSEJUHATUS.....	4
2.1. Seksuaalhariduse käsitlus	6
2.2. Noorte hinnang koolipõhisele seksuaalharidusele	7
2.3. Noorte ootused seoses koolipõhise seksuaalharidusega.....	9
3. METOODIKA	12
3.1. Magistritöö metodoloogilised lähtekohad	12
3.2. Uuritavad ja nende värbamine.....	13
3.3. Andmete kogumine	13
3.4. Andmete analüüs	15
4. TULEMUSED	17
4.1. Taustaandmed.....	17
4.2. Noorte kokkupuude seksuaalharidusega koolis	17
4.3. Õppekava.....	19
4.5. Õpetamise meetodid ja õppe kvaliteet	20
4.6. Üldine arvamus noorte seksuaalharidusest	22
4.7. Teadmised	23
4.8. Hoiakud ja käitumine	24
5. ARUTELU	27
5.1. Olulisemad tulemused ja nende võrdlus varasemate uurimuste tulemustega	27
5.2. Eetilised aspektid.....	32
5.3. Uurimistöö usaldusväarsuse tagamine ja kitsaskohad	33
6. JÄRELDUSED	35
KASUTATUD KIRJANDUS	36
LISAD	40
Lisa 1. Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee kooskõlastus	40
Lisa 2. Noorte seksuaalhariduse küsimustik	41
Lisa 3. Küsimustiku autori luba küsimustiku kasutamiseks	55
Lisa 4. Prooviuurimuse tagasiside küsimustik	56
Lisa 5. Kutse uurimistöös osalema.....	57

1. SISSEJUHATUS

Laiapõhjalisel seksuaalharidusel on keskne roll noorte ettevalmistamisel turvaliseks, produktiivseks ja täisväärtuslikuks eluks. Vaatamata selgetele ja veenvatele tõenditele kvaliteetse õppekavapõhise seksuaalhariduse eeliste kohta, saavad ülemaailmselt vähesed lapsed ja noored vastavat ettevalmistust oma eluks. (International technical guidance...2018). Juurdepääsu õigus laiapõhjalisele seksuaalharidusele põhineb peamistel inimõigustel, mis võimaldab noortel kaitsta enda tervist, heaolu ja väärikust (UNFPA operationl guidance...2014, International technical guidance...2018). Noortele seksuaalsust käsitleva teabe andmine peaks olema eakohane, igakülgne ja tõendus põhine. Seksuaalharidus on osa hoolikast järk-järgulisest protsessist, mis algab juba lasteaias ning mis on noorte arengule olulise tähtsusega. (European Expert Group on Sexuality Education 2016.)

Varasemates uurimustes kirjeldatakse seksuaalhariduse teemade käsitlemise kontekstis tundide ajastamist, kestvust ning sisu (Ezer jt 2019, Lõhmus jt 2022), õpetamise meetodeid (Pound jt 2017, Lõhmus jt 2022) ning seksuaalhariduse andjaid (Ezer jt 2019, Unis ja Sällström 2020, Keogh jt 2020). On leitud, et seksuaalharidus peaks olema eale sobiv, tõene, detailne ning katma endas nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi (Herrman jt 2017). Soovitakse rohkem informatsiooni vastassugupoole kohta (Bauer jt 2020) ning seksuaalse mitmekesisuse kohta (Ekstrand jt 2011, Ezer jt 2019). Puudust tunti ka interaktiivsetest tegevustest (Pound jt 2017, Keoght jt 2020). Õpetajaid kirjeldati pigem kui negatiivset aspekti seksuaalhariduse juures (Ezer jt 2019, Unis ja Sällström 2020, Keogh jt 2020). Oluliseks peetakse professionaalse seksuaalhariduse spetsialisti rolli seksuaalhariduse edastamisel (Ekstrand jt 2011, Pound jt 2016, Ezer jt 2019). Soovitakse, et seksuaalhariduse andmisesse oleksid kaasatud noored, kes mõistavad paremini, mida õpilased antud hetkel läbi elavad (Herrman jt 2017).

Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (UNESCO) poolt avaldatud kulutõhususe uuringu soovitustest selgub, et seksuaalharidus on potentsiaalselt efektiivne ja kulutõhus, kui selle abil suudetakse ära hoida sugulisel teel levivad haigused ning soovimatud rasedused (School-based sexuality education...2011). Eestis on seksuaaltervise probleemide käsitlemisel olnud oluline osa noorte nõustamiskeskuste võrgustikul, mille teenuse jätkumist peetakse vajalikuks, kuna aitab vähendada noorte seksuaalset riskikäitumist. (Ehrenberg jt 2012). Riiklikul tasandil puudub järjepidev rahastus seksuaalhariduslikele koolitustele noorte nõustamiskeskustes. Neid rahastatakse kohalike omavalitsuste poolt või lühiajaliste projektide kaudu, mis põhjustab teenuste lünklikku elluviimist. (Noorte nõustamiskeskuste tegevuse...2017.)

Kuna noorte nõustamiskeskused asuvad pigem linnades ning suuremates kohtades (Lõhmus jt 2022), siis kõik noored ei pruugi jõuda noorte nõustamiskeskusesse. Koolipõhisel seksuaalharidusel on oluline roll noorte seksuaaltervise ja heaolu tagamisel (Goldfarb ja Lieberman 2020). On leitud, et seksuaalhariduslikke programme peaks andma koolides hea ettevalmistusega ning toetatud õpetajate poolt, kuna neil on võimalus jõuda suure hulga noorte inimesteni enne kui nad muutuvad seksuaalselt aktiivseks (International technical guidance...2018). Seega on koolipõhise seksuaalhariduse kvaliteet oluline ning seksuaalhariduse teemad peaksid olema peamiselt kaetud kooliharidusega.

Eestis on varasemalt kirjeldatud koolipõhise seksuaalhariduse ja noorte nõustamiskeskuste arengut aastatel 1992-2009, mille tulemustest selgus, et alates noorte nõustamiskabinettide loomisest ja seksuaalhariduse andmise alustamisest on vähenenud abortide arv, sündimuskordaja ning haigestumine sugulisel teel levivatesse haigustesse (Haldre jt 2012). Seega on oluline uurida, kas õpilased peavad piisavaks informatsiooni, mida saadakse koolitundides või vajavad nad lisainformatsiooni süvendatud teadmiste loomiseks. Käesoleva uurimistöö toimumisega samaaegselt korraldas Tervise Arengu Instituut uuringu „Eesti noorte seksuaaltervis: teadmised, hoiakud ja käitumine“, kus lisaks teistele teemadele uuriti esmakordselt põhjalikumalt suhete, seksuaalsuse ja seksuaaleluga seotud teemade käsitlemise kohta koolis, vanematega ja sõprade ringis, internetist info otsimist ning infoallikaid. Uuringus osalesid 14-18-aastased üldhariduskoolide õpilased. (Lõhmus jt 2022.) Käesolevast uurimistöö keskendub aga riigigümnaasiumide abiturientide hinnangutele ja ootustele koolipõhisele seksuaalharidusele tagasivaatavalt oma kooliaja jooksul.

Uurimistööst saadav teave on oluline nii tervishoiutöötajatele kui ka õpetajatele, kes jagavad noortele teavet seksuaalhariduse teemadel. Uurimistulemuste põhjal on võimalik kaardistada uuritavate poolt välja toodud probleemid ning vajadusel täiendada õpetamisviise. Käesoleva uurimistöö eesmärk on kirjeldada, kuidas hindavad Eesti riigigümnaasiumide abituriendid koolipõhist seksuaalharidust ning millised on nende ootused seksuaalharidusele.

Uurimistöö eesmärgist lähtuvalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas hindavad Eesti riigigümnaasiumide abituriendid koolipõhist seksuaalharidust?
- 2) Millised on Eesti riigigümnaasiumide abiturientide ootused seoses koolipõhise seksuaalharidusega?

2. NOORTE HINNANGUD NING OOTUSED KOOLIPÕHISELE SEKSUAALHARIDUSELE

2.1. Seksuaalhariduse käsitlus

Seksuaalharidust kasutatakse osades riikides laiemalt ning osades riikides kitsamalt. Holistilise seksuaalhariduse (*holistic sexuality education*) laia kontseptsiooni puhul käsitletakse füüsilist, emotsionaalset ja vastastikusel tegevusel põhinevaid aspekte seksuaalsusest ja seksuaalkontaktidest ning lisaks sellele ka muid aspekte nagu sõprus, turvatunne ja meeldimine. Laia kontseptsiooni kasutades on mõistetav, miks seksuaalharidus algab juba algkoolis. Nendes riikides, kus seksuaalharidus algab ametlikult keskkoolis, kasutatakse tavaliselt palju kitsamat, seksuaalkontaktidel põhinevat määratlust. See selgitab, miks mõnedes riikides eelistatakse „seksuaalhariduse“ asemel mõistet „seksuaalsuse- ja suhteõpe“ või muud sarnast sõnastust. Seksuaalharidusega alustamise vanus on erinevates Euroopa riikides erinev, mis sõltub sellest, mida seksuaalhariduse all mõistetakse. (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015: 11.) Holistiline vaade, mis määratleb mõistet „seksuaalsus“ laiemalt, kui ainult seksuaalvahekorra, on Euroopa seksuaalsuse ja seksuaaltervise ekspertide hulgas kõige valdavam. Seksuaalhariduse üldine kontseptsioon Euroopas näeb ette, et alustada tuleb varakult. Seksuaalharidus peab olema eakohane, sisaldama mingit liiki koostööd lapsevanemaga, kohustuslik multidistsiplinaarne õppeaine, mis oleks ka eksamiaine (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015.) Laiapõhjalise seksuaalhariduse puhul ei piisa ainult teabe jagamisest, vaid noortele tuleb anda võimalus omandada eluks vajalikke oskusi ning kujundada positiivseid hoiakuid ja väärtushinnanguid (IPPF Framework for...2010). Selleks, et anda ülevaade erinevatest temadest, oskustest ja hoiakutest, mida erinevas vanuses laste ja noortega käsitleda, on koostatud seksuaalhariduse maatriks, mida saab kasutada paindlikult ning kohandada vastavalt individuaalsetele või rühma vajadustele (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015).

Euroopa seksuaalhariduse standardidite järgi defineeritakse seksuaalharidust (*sexuality education*) kui õpetust seksuaalsuse kognitiivsete, emotsionaalsete, sotsiaalsete suhete ja kehaliste aspektide kohta. Seksuaalhariduse andmine algab varases lapseas ning kestab kogu nooruki- ja täiskasvanuea ning selle eesmärgiks on toetada laste ja noorte seksuaalset arengut. Selline lähenemine võimaldab omandada järk-järgult teadmised, oskused ja positiivsed hoiakud, et mõista ja nautida oma seksuaalsust, omada turvalisi ja rikastavaid inimsuhteid ning võtta vastutus enda ja teiste inimeste seksuaaltervise ja seksuaalse heaolu eest. Igakülgne teadlikkus seksuaalsusest võimaldab teha valikuid, mis tõstavad elukvaliteeti. Kõigil noortel on õigus saada eakohast

seksuaalharidust. Seksuaalhariduse andmisega antakse panus kaastundliku ja õiglase ühiskonna heaks. (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015: 19.) Antud definitsioonist lähtub ka uurimistöo autor seksuaalhariduse käsitlemisel.

2.2. Noorte hinnang koolipõhisele seksuaalharidusele

Eestis läbi viidud Tervise Arengu Instituudi poolt korraldatud uuringus „Eesti noorte seksuaalervis: teadmised, hoiakud ja käitumine“, kus osalesid 14-18-aastased üldhariduskoolide õpilased, hindas iga teine noor seksuaalhariduse kvaliteeti heaks või väga heaks (Lõhmus jt 2022). Samas Rootsi uurimuses hindasid 18% noortest rahulolu seksuaalharidusega heaks või väga heaks (Ekstrand jt 2011). Selleks, et noored õpiksid seksi ja suhete kohta, peaks haridus olema nende jaoks oluline ning vastama nende vajadustele ja huvidele (Unis ja Sällström 2020). Kuigi seksuaalsust puudutavad teemad on rasked ning potentsiaalselt piinlikud teemad, siis koolid tõrguvad seda tunnistamast ning üritavad seksuaal- ja suhteharidust anda samamoodi nagu kõiki teisi õppeaineid. Koolidel on raske aktsepteerida, et noored on seksuaalselt aktiivsed ning pakuvad neile seksuaal- ja suhteharidust, mis ei samastu paljude noorte reaalse eluga (Pound jt 2016).

Austraalias antakse õpilaste arvates seksuaalharidust kas liiga vara või liiga hilja. Toodi välja, et näiteks 11. klassis on õpilastel välja kujunenud juba oma arusaamad, mida omakorda tugevdavad eakaaslased ning seetõttu peaks seksuaalhariduslike teemade käsitlemine algama varem. Liiga varajase käsitlemise all peeti silmas seda, et vajaminevaks hetkeks võivad vajalikud teadmised olla ununenud (Ezer jt 2019.) On leitud, et seksuaalharidusele ei pööratud piisavalt palju tähelepanu ning tundide kestus oli liiga lühike (Ezer jt 2019, Lõhmus jt 2022). Kontrollitud lisainformatsiooni saamiseks soovitatakse Eestis noorte nõustamiskeskuseid, mis ei ole aga õpilaste hinnangul piisavalt käepärased (Lõhmus jt 2022). Varasematest uurimistulemustest selgub, et aine sisu ei katnud kõiki huvipakkuvaid teemasid (Ezer jt 2019, Unis ja Sällström 2020). Eestis kasutati peamiselt passiivseid õppevorme (õpetaja peab loengut, jagab infot) ning vähe tehakse praktilisi harjutusi (Lõhmus jt 2022). Rahvusvahelise pereplaneerimise föderatsiooni laiapõhjalise seksuaalhariduse raamistik annab soovitusi kasutada õppemeetodeid, mis julgustavad lapsi ja noori õppimises osalema, näiteks aktiivõppemeetodid. Soovitatakse näites rühmatöid stsenaariumite ja dilemmade uurimiseks, draama ja rollimänge, laulude või luuletuste kirjutamist, arutelusid ja debatte (IPPF Framework for...2010).

Üheks probleemkohaks seksuaalharidusest rääkides võib olla käsitletavate teemade tundlikkus. Noored tunnevad end haavatavatena seoses teemadega, mis puudutavad seksuaal- ja suhteharidust.

Noored mehed tunnevad end ärevatena varjates enda seksuaalset kogematumust seksuaalhariduslikes tundides. Noored naised riskivad segaklassides seksuaalse ahistamisega, kuna noored mehed ahistavad neid verbaalselt ning ründavad nende seksuaalset mainet. Noored tunnistavad, et seksuaal- ja suhteharidus võib olla negatiivne, sooliselt ebavõrdne ning heteroseksistlik. (Pound jt 2016.) Selgus, et noorte arvates oli puudu positiivest suhtumisest seksi (Pound jt 2017, Lõhmus jt 2022). Eestis on seksuaalhariduslikes tundides enim käsitletavat teemad murdeiga ning selles toimuvad muutused, seksuaalsus ja selle tähendus inimese elus ning seksuaalkäitumine. Kõige enam noori arvas, et suhete, seksuaalsuse ja seksuaaleluga seoses käsitleti võrdselt nii positiivseid külgi kui ka ohte ja probleeme. Oma negatiivse hinnangu poolest suhete, seksuaalsuse ja seksuaaleluga seotud teemade käsitlemisele paistavad silma gümnasiuminoored, kuna pooled neist arvavad, et koolis käsitletakse rohkem eelmainitud teemadega seotud ohte ja probleeme. (Lõhmus jt 2022.)

Üheks negatiivseks aspektiks seksuaalhariduse puhul võib olla ka õpetaja, kes õpetas seksuaalharidust. Varasemates uurimustes on välja toodud, et õpilased peavad õpetajaid ebakompetentseks; arvavad, et õpetajatel on ebapiisav väljaõpe ja ettevalmistus (Pound jt 2016, Ezer jt 2019, Unis ja Sällström 2020). Õpilased tajuvad õpetaja kohmetust (Ezer jt 2019) ja ebamugavust (Ezer jt 2019, Keogh jt 2020) seksuaalhariduslike teemade õpetamisel. Õpilased tunnetavad õpetajate poolt ebatäpsete sõnumite edastamist (Keogh jt 2020). Rootsisis tundsid õpilased, et õpetajatel on varjatud kavatsus õpilasi hirmutada ning hoida eemale seksist. See väljendus selles, et õpetajad keskendusid rohkem seksuaalsusega seotud riskidele ning negatiivsetele tagajärgedele, nagu näiteks soovimatud rasedused ning sugulisel teel levivad haigused. Noored kahtlesid õpetajate usaldusväärsuses. (Unis ja Sällström 2020.) Õpilased väljendasid mittemeeldivust sellest osas, et seksuaalharidust andsid nende enda õpetajad hägusate piiride tõttu nende vahelistes suhetes, anonüümsuse puuduse ning häbivääristamise tõttu (Pound jt 2016). Õpilased toovad välja, et vanemate osalus seksuaalhariduses on vähene (Lõhmus jt 2022).

Inglismaal uuriti noorte kogemusi, vaateid ja ootusi seoses koolist saadava seksuaalhariduse ja kooliõendusega, millest selgus, et noored hindavad seda sobimatuks, ebaefektiivseks või vastuvõetamatuks. Noorte teadlikkus kooliõendusest, nende rollist, mida nad teevad või peaksid tegema, oli halb. Näiteks, noortel olid vähesed teadmised nii kooliõendusest kui ka kooliõendusega seotud algatuste ja pakutavate teenustega nende koolis. Noored ei teadnud sageli, kes nende kooliõenduse on ning kus ta koolis asub. (Aranda jt 2017.)

Rootsis pidasid noored vastukaaluks koolipõhisele seksuaalharidusele noortekliinikus saadud teavet koolihariduse täienduseks ning selle sisuga oldi valdavalt rahul. Noortekliiniku haridustöötajad olid kompetentsed ning seal oli mugav ja turvaline atmosfäär intiimse ja isikliku teema arutamiseks ning küsimuste esitamiseks. (Kånåhols jt 2011.) Seksuaal- ja suhteharidust puudutava sekkumisuuringu tulemustest, kus õpetajateks olid seksuaaltervise spetsialistid, selgub, et noored hindasid sekkumist kõrgekvaliteediliseks. Noortele meeldis, et neid õpetada seksuaaltervise spetsialist. (Turnbull jt 2010.)

2.3. Noorte ootused seoses koolipõhise seksuaalharidusega

Seksuaalhariduslikud teemad võiksid olla hajutatud läbi kõigi kooliaastate vastavalt õpilaste enda küpsusest. See võimaldab omandada erinevaid aspekte seksist ja suhetest. (Unis ja Sällström 2020.) Erinevad uurimused toovad välja, et oluline roll on professionaalsel seksuaalhariduse spetsialistil (Ekstrand jt 2011, Pound jt 2016, Ezer jt 2019). Noored arvasid, et seksuaalharidus ei peaks olema edasi antud nende enda õpetajate poolt, kuna sel juhul võib kaduma minna oluline sõnum või antakse seksuaalharidust edasi negatiivsel moel (Pound jt 2017). Õpetaja peab olema kompetentne ja enesekindel (Ezer jt 2019). Seksuaalharidust võiksid anda õpetajad, kellel on parem ettevalmistus, teadmised temast, et läheneda rasketele teemadele, mis on seotud seksi ja seksuaalsusega (Ekstrand jt 2011). Seksuaalharidus peaks olema positiivsel moel edasi antud (Pound jt 2016, Pound jt 2017, Lõhmus jt 2022).

Seksuaalharidus peaks olema edasi antud ekspertide poolt (Pound jt 2016, Unis ja Sällström 2020). Varasematest uurimistulemustest selgub, et õpilaste ja õpetajate vahel peavad olema omavahel selged piirid ning koolid peavad teadvustama, et seks on eriline teema unikaalsete väljakutsetega, sest vastasel juhul jätkub noorte võõrandumine seksuaalharidusest ning võimalused kindlustunde ja seksuaaltervise parandamisel vähenevad (Pound jt 2016). On leitud, et teismelised soovivad, et nende haridusprogrammi oleksid kaasatud just noored inimesed, kes mõistaksid paremini, mida nad antud hetkel läbi elavad (Herrman jt 2017). Mõned noored naised soovivad, et seksuaalharidust antakse poistele ja tüdrukutele eraldi, kuid noored mehed soovivad, et seda tehtaks koos (Pound jt 2017). Ka rahvusvahelise pereplaneerimise föderatsiooni raamistikus soovitatakse luua turvaline õpikeskkond, kus saaksid toimuda avatud ja hinnanguteta arutelud ning rühmatöodes panna paika piirid, et kaitsta noori kui ka õpetajaid (IPPF Framework for...2010).

Noored vajavad ka tugistruktuure, et eakohaste arenguülesannetega toime tulla, kuna noorte küpsemine ei toimu isoleerituna, vaid osana sotsiaalsest ja ühiskondlikust süsteemist, mis mõjutab

inimeste arengut (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015). Lapsevanematel on oluline roll, et toetada noorte turvalist seksuaalkäitumist (Turnbull jt 2010, Herrman jt 2017, Lõhmus jt 2022). Õpilased soovivad, et lisaks koolile informatsiooni seksuaalhariduse teemadel vanematelt ja sõbradelt (Lõhmus jt 2022). Kuigi sõprade roll on oluline seksuaalkäitumist puudutavate otsuste langetamisel (Turnbull 2010, Lõhmus jt 2022), siis Unis ja Sällström (2020) uurimistulemustest selgub, et eelkõige usaldatakse täiskasvanuid, kuna sõpradega seksuaalhariduslikel teemadel rääkimine võib olla eksitav. Sõpradega nendel teemadel rääkimisel on oht müütide, valeinformatsiooni ja eksiarvamuste levitamiseks (Lõhmus jt 2022). Noorte jaoks on oluline ressursside olemasolu, et rakendada turvalisi seksuaalpraktikaid, mille seast toodi välja uued kontratseptsioonivahendid, interneti kasutamise võimalus informatsiooni saamiseks, telesaated ja kanalid konkreetsetele sihtrühmadele (näiteks seksuaalvähemustele), veebileheküljed turvalisematest seksuaalpraktikatest (Herrman jt 2017). Õpilased tundsid puudust mitmekülgsetest õppevahenditest ning interaktiivsetest tegevustest, et arendada oskusi ja väärtushinnanguid (Keogh jt 2020).

Oluliseks peetakse konfidentsiaalsust (Herrman jt 2017). Rahvusvahelise pereplaneerimise föderatsiooni laiapõhjalise seksuaalhariduse raamistik ütleb, et tuleb austada noorte privaatsust ja konfidentsiaalsust ning noortele tuleb tutvustada nende õigusi selles osas (IPPF Framework for...2010). Veel peetakse oluliseks teismeliste otsuste austamist, suhteoskusi, teadmisi noorukiea arenguaspektidest ja soo tõlgendusest. Noored väljendasid seksuaalhariduse olulisust, mis on arengule sobiv, tõene, detailne ning sisaldab endas seksuaalkäitumise positiivseid ja negatiivseid külgi (Herrman jt 2017.). Hea seksuaalhariduslik programm on eakohane, interaktiivne ning toimub turvalises keskkonnas (Pound jt 2017). Teismelised uskusid, et üks viis toetada tervislikke seksuaalpraktikaid oleks läbi teadmiste ja ressursside juurdepääsu. Noored soovisid teada, kust saada nõustamist, kontratseptsioonivahendeid ning informatsiooni nende kohta ning kus oleks tagatud konfidentsiaalsus. Kooli tervisekeskuseid soovitati kui mugavaid, konfidentsiaalseid ja tasuta kohti, kus saada nõustamist, haridust ja toetust. (Herrman jt 2017.)

Noored soovivad seksuaalhariduslikes tundides suuremat ajalist pühendumist ning teemade mitmekesisust (Lõhmus jt 2022). Noored soovivad seksuaalhariduslikes tundides informatsiooni vastassugupoole kohta. Enim küsimusi esitati seksuaalse suhtluse osas, millele järgnesid küsimused seksuaalsete eelistuste ja esmase seksuaalvahekorra kohta. Huvi tunti ka keha, suhete, naise/mehe ideaalide, masturbeerimise ja pornograafia kohta. Samuti tunnevad teismelised suurt huvi vastassugupoole tunnete ja tajude vastu. (Bauer jt 2020.) Soovitakse rohkem arutelusid sugulisel teel levivatest haigustest, seksuaalvägivallast, pornograafiast ja selle mõjust

seksuaalkäitumisele (Ekstrand jt 2011). Seksuaalharidus peaks käsitlema endas ka riske, kuid selle käsitlus tuleks üle vaadata (Pound jt 2017). Noored soovivad, et rõhku pandaks rohkem seksuaalsele mitmekesisusele – homoseksuaalsusest, biseksuaalsusest ja transseksuaalsusest ning sugu puudutavatele küsimustele. Seksuaalhariduslikus tunnis pakuti informatsiooni heteroseksuaalsete suhete kohta ning puudus info seksuaalsete vähemuste osas, mis tekitas mõnes uuritavad tunde, et seksuaalvähemuste puhul ei ole turvalise seksi põhimõtted olulised. (Ezer jt 2019.)

3. METOODIKA

3.1. Magistritöö metodoloogilised lähtekohad

Uurimistöö oli kvantitatiivne, kirjeldav ning tugineb positivismile. Positivistlikus uurimistöös vaadeldakse tegelikkust, kus valitsevad kord ning põhjuse-tagajärje seosed (Õunapuu 2014). Kvantitatiivses uurimistöös kogutakse fakte, mille üldistamise tulemusena jõutakse teadmiseni, mis tegelikkuses toimib, mis omakorda võimaldab teha järeldusi nähtuse toimumise, iseloomu ja mõju kohta. Kvantitatiivne uurimus on formaalne, objektiivne, range ja süstemaatiline protsess, et saada arvulist teavet maailma kohta. Kvantitatiivse uurimismeetodiga on võimalik kirjeldada uusi olukordi, sündmusi või mõisteid ning uurida muutujate vahelisi seoseid. (Grove jt 2014.)

Üheks kvantitatiivsete andmete kogumise meetodiks on küsimustik. Kuna antud teemat on maailmas varem küsimustikuga uuritud, siis küsimustik teema uurimiseks oli olemas. Küsimustikku kasutatakse faktide välja selgitamiseks uurimuses osalejate või osalejate tuttavate kohta; osalejatele tuttavate sündmuste või olukordade kohta; uskumuste, hoiakute, arvamuste, teadmiste taseme või kavatsuste kohta. Küsimustikke saab levitada suurele valimitele otse või kaudselt, posti või arvuti teel. (Gray jt 2017.) Kuna Eestis ei olnud enne käesoleva uurimistööga alustamist uuritud noorte endi hinnanguid ja ootuseid koolipõhisele seksuaalharidusele ning varasemad andmed puuduvad, siis oli vajalik uute andmete kogumine.

Antud uurimistöös koguti andmeid riigigümnaasiumides õppivatelt abiturientidelt, et saadud andmete üldistamise tulemusel kaardistada hetkeolukord abiturientide hinnangute ja ootuste osas koolipõhisele seksuaalharidusele ning lähtuvalt sellest kavandada sekkumisi või anda alus tulevastele uurimustele. Kirjeldav statistika võimaldab edasi anda suurt hulka andmeid, et anda ülevaade hetkeolukorrast (Trochim). Kirjeldavas uurimuses on tavaliselt suur hulk uuritavaid oma tavapärasel keskkonnas ning olukorras. Läbi kirjeldavate uurimuste on võimalik avastada uusi tähendusi; kirjeldada, mis eksisteerib; määrata sagedus millega midagi juhtub; kategoriseerida informatsiooni reaalses oludes. Kirjeldava uurimistööga on võimalik kindlaks teha mõisted ning neid kirjeldada, leida võimalikke seoseid ning püstitada hüpoteesid tulevastele uurimistöödele. (Grove jt 2014.)

3.2. Uuritavad ja nende värbamine

Uuritavad on Eesti riigigümnaasiumides õppivad abiturientid ning nende värbamine toimus mitmekihilise klastervalimi abil. Uurimistöösse valiti riigigümnaasiumid, kuna riigigümnaasiumide loomisega püütakse tagada kõigile õpilastele võrdsed võimalused ühtlase kvaliteediga hariduse omandamiseks. Seetõttu on Haridus- ja Teadusministeerium ning riigigümnaasiumid omavahel kokku leppinud õpet ja õpikeskkonda puudutavates kvaliteedinäitajates. Gümnaasiumide tegevuse aluspõhimõtetenähtena peetakse oluliseks 21. sajandi oskuste arendamist, teadmiste praktiliste tegevuste kaudu rakendamist, õppe elulähedust, üldpädevuste ja väärtushoiuakute kujundamist. Samuti võimaldab õpilasel omandada tööks, isiklikuks eluks ja edasisteks õpinguteks vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud. Riigigümnaasiumide õpetajad on oma valdkonda suurepäraselt tundvad ning õpikeskkond on turvaline ning igale õppijale õppimiseks soodne. (Igast riigigümnaasiumist hea...2018.)

2021. aasta märtsis oli Eesti haridus- ja teadusministeeriumi viimaste andmete kohaselt Eestis kokku 18 riigigümnaasiumit ning oli teada, et uurimistöö läbiviimise hetkeks 2021/2022 õppeaastaks lisandub veel kaks riigigümnaasiumit (Keskkharidus 2022). Seega tehti valik 20 riigigümnaasiumi seast. Riigigümnaasiumide nimed kodeeriti ning valimisse valiti koolid juhuarvude generaatori abil. Juhuvallimi alusel valiti välja kümme riigigümnaasiumit. Uurimistöö läbiviimiseks võeti telefoni teel ühendust Eesti riigiomanduses olevate keskkoolide ja gümnaasiumide juhtkondadega, tutvustades uurimistöö eesmärki, protsessi ning sisu ning küsiti esialgset valmisolekut uurimistöös osaleda ning küsimustikku oma koolis uurimistöö sihtrühma seas jagada. Juhul, kui mõni kool keeldus uurimistöös osalemisest, siis valiti juhuarvude generaatori abil uus kool esialgu valimist välja jäänud koolide seast. Kuna lõpuklassidel on mitu paralleelklassi, siis kodeeriti ka paralleelklassid ning juhuarvude generaatori abil valiti omakorda välja üks klass, kellele küsimustiku linki jagati. Üldpopulatsioonist (N = 1674) kaasati uurimisse umbes 270 täisealist eestikeelsel riiklikul õppekaval õppivat abiturienti. Peale esialgse nõusoleku saamist valimisse osutunud koolidelt, taodeldi kooskõlastus Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteelt uurimistöö läbiviimiseks, protokoll number 345/T-19 (lisa 1).

3.3. Andmete kogumine

Andmeid koguti noorte seksuaalhariduse küsimustikuga (*Adolescent reproductive health education questionnaire*) (lisa 2) (Keogh jt 2019). Originaalküsimustiku autoriga kontakteeruti e-kirja teel ning paluti juurdepääsu küsimustikuga tutvumiseks ja sobivuse hindamiseks (lisa 3).

Samas e-kirjas küsiti sobivuse korral luba küsimustiku kasutamiseks, tõlkimiseks ja kohandamiseks vastavalt meie kultuuriruumile ja haridussüsteemile. Tõlkebüroo tõlkis küsimustiku ning vajadusel oli uurimistöö autor kontaktis tõlkebürooga erialaspetsiifiliste terminite täpsustamiseks. Kui tõlkeprotsessis tekkisid küsimused teatud väljendite osas või ei saadud aru, mida küsimusega mõeldi, siis kontakteeruti originaalautoriga, et säiliks küsimuste algne mõte ja tagada tõlke vastavus originaalile. Küsimustik oli valikvastustega ning eestikeelses küsimustikus oli 46 valikvastustega küsimust. Küsimustik sisaldas järgnevat teemasid: noorte kokkupuude seksuaalharidusega koolis; õppekava; õpetamismeetodid ja õppekvaliteet; üldine arvamus noorte seksuaalharidusest; teadmised; vastaja taustaandmed; hoiakud ja käitumine. Kuna uurimistöö käsitleb koolipõhist seksuaalharidust, siis jäeti küsimustikust välja koolivälist seksuaalharidust puudutavad küsimused. Käesolevas uurimistöös viidi küsitlus läbi veebiküsimustikuga. Veebiküsimustikku kasutati, kuna uurimuses oli osalema planeeritud suur hulk uuritavaid ning vastajad asusid geograafiliselt üle Eesti. Kuna tegu oli isikliku teemaga, siis veebiküsitlus tagas privaatsuse ning minimaalse vastuste moonutamise (Trochim ia.)

Enne põhiuurimust viidi läbi prooviuurimus (lisa 4), kus osales 10 abiturienti. Kool, kus õppisid prooviuurimuses osalejad, valiti mugavusvalimi teel ning prooviuurimuses osalev klass juhuvalimi teel. Prooviuurimus viidi läbi septembrist oktoobrini 2021. aastal. Küsitlus viidi läbi elektrooniliselt veebikeskkonnas LimeSurvey. Prooviuurimuses kasutati tagasiside küsimustikku (lisa 4), kus uuritavatel paluti hinnata küsimuste sõnastust ja arusaadavust ning aega, mis kulus küsimustiku täitmiseks. Vastavalt prooviuurimuses osalenute tagasisidele märgiti küsimustikule küsimustiku täitmiseks kuluv umbkaudne aeg ning lisati sulgudesse selgitus sõna „konsensuslik“ kohta.

Enne põhiuurimuse läbiviimist küsiti valimisse osutunud koolide juhtkondadelt koolipoolne kontaktisik. Läbi kontaktisiku paluti levitada videokutset ning kirjalikku kutset uurimistöös osalemiseks (lisa 6) ja küsimustiku linki uurimistöö sihtrühma seas. Põhiuurimus viidi läbi jaanuarist märtsini 2022. aastal, kuna selleks ajaks oli abiturientidel sisuliselt läbitud kogu õppekava sh ained, mis puudutavad noorte seksuaalharidust. Samuti välditi õpilaste liigset koormamist küsimustiku täitmise, kuna lõpueksamid ei olnud sel perioodil veel alanud. Kõigile uurimistööga seotud asutustele ja uuritavatele jagati uurija kontaktandmed, et vajadusel ühendust võtta telefoni või e-maili teel. Korduskutset uuringus osalemiseks jagati koolipoolsetele kontaktisikutele ühel korral.

3.4. Andmete analüüs

Andmebaasi moodustamiseks eksporditi andmed *LimeSurvey* keskkonnast andmeanalüüsiks STATA/IC 14.0 statistikaprogrammi, kus on võimalik andmed kodeerida ja korrastada. Vastuste seast eemaldati vastused, mis olid ebareaalsed – näiteks vastaja vanus 12, 69 või 123 ning märgiti see vastus mittevastavaks ning vanuse statistikast jäid antud vastused välja. Seejärel vaadati kogu ankeet veelkord üle, et ei esineks teisi selliseid vastuseid, millest on aru saada, et vastaja ei ole küsimustele vastamist tõsiselt võtnud. Andmete analüüsimiseks kasutatakse kirjeldavat statistikat, mille eesmärgiks on kaardistada hetkeolukord abiturientide hinnangute ja ootuste osas koolipõhisele seksuaalharidusele. Kirjeldavat statistikat kasutatakse selleks, et avaldada andmeid valimi omaduste kohta (Gray jt 2017).

Põhiline, kuid oluline viis valimi kirjeldamiseks on luua uuritavate muutujate kohta sagedusjaotus. Kirjeldavad statistikud on ka keskmise tendentsi mõõdikud. Et teha kindlaks, kui lähedal on valimi keskmine populatsiooni keskmisele, siis arvutakse usaldusvahemik. (Gray jt 2017.) Uurimistulemusi kirjeldatakse sagedustabelite koostamisega; keskmise, standardhälbe ning usaldusvahemike arvutamisega, et kirjeldada näitajaid abiturientide esimese seksuaalvahekorra osas. T-testi kasutatakse selleks, et leida olulisi erinevusi kahe erineva grupi vahel (Gray jt 2017). T-testi kasutati selleks, et võrrelda, kas meeste ja naiste vanus erineb, astudes esimest korda seksuaalvahekorda ning hii-ruut testi selleks, et võrrelda poiste ja tüdrukute eelistuste seksuaalhariduslike tundide korralduse osas. Küsimuste puhul, kus vastajal oli võimalik valida mitu vastusevarianti ei moodusta vastuste protsendid kokku 100%.

3.5. Uurimistöö usaldusväärsus

Uurimistöös saadavate andmete usaldusväärset tagab küsimustiku valiidsus ja reliaablus. Küsimustiku valiidsuse tagab see, et küsimustikku on varem kasutatud Ghana Vabariigis, Guatemalas, Keenias ja Peruu seksuaalhariduse kvaliteedi hindamiseks, kus küsimustikku täitis 11 000 õpilast (Keogh jt 2019, Keogh jt 2020). Keogh jt (2019) toovad välja, et antud küsimustik võiks olla kasutatav haridusteadlastele, teadlastele ning seksuaalharidusliku programmi rakendajatele hindamaks selle kvaliteeti. Küsimustikuga on võimalik mõõta korduvalt sama nähtust, mis tagab selle reliaabluse.

Küsimustikust eemaldati koolivälist seksuaalharidust puudutavad küsimused, et küsimustik vastaks uurimiseesmärgile ja –küsimustele. Kuna tõlkebüroo tõlkis küsimustiku koostöös

uurimistöö autoriga eesti keelde ning tehti mõned muudatused, et sobitada Eesti konteksti, siis viidi enne põhiuurimust läbi prooviuurimus, mille käigus testiti, kas küsimused on sisuliselt arusaadavad ja kõigile üheselt mõistetavad.

Küsimustiku läbiviimiseks moodustati mitmekihiline klastervalim arvestades uurija ressursi. Valimisse osutunud koolidest ei kaasatud uurimusse kõiki paralleelklasse. Paralleelklasside seas moodustati omakorda klastervalim seetõttu, et vältida tulemuste kallutatust suurema õpilaste arvuga koolide suunas. Uurimistöö sihtrühma osalemise uurimistöös tagas see, et koolipoolsed kontaktisikud jagasid küsimustikku valimisse osutunud klasside seas.

Peale andmete eksportimist STATA/IC 14.0 statistikaprogammi kontrolliti andmeid, et andmete eksportimisel ei tekkinud vigu. Andmete analüüsimisel kasutati vastavaid ja korrektseid meetodeid ning tulemused esitati ausalt ning kallutamata kujul.

4. TULEMUSED

4.1. Taustaandmed

Uurimistöös küsimustiku täitis täielikult 75 abiturienti, vastamismäär oli 28%. Üks ankeet eemaldati, kuna ei vastanud kaasamiskriteeriumitele. Seega tulemuste analüüsimisse kaasati 74 ankeeti. Vastajatest 62% (n = 46) olid neiud ning 34% (n = 25) noormehed, ülejäänud ei soovinud sugu avaldada. Vastajad olid vanusevahemikus 18-19 eluaastat. Vastajatest 80% (n = 59) ei olnud usklikud. Usunditest olid esindatud katoliiklus, islamiusk, nelipühilus/karismaatik, protestantlus, agnostitsism, õigeusk. Koos ühe või kahe lapsevanemaga elas 85% kõigist õpilastest. Ilma kummagi vanemata elas 15% õpilastest, kes elasid teiste pereliikmetega, poiss- või tüdruksõbraga, ühiselamus või üksinda (Tabel 1).

Tabel 1. Inimesed, kellega noored koos elavad

Inimesed, kellega koos elatakse	Kõik uuritavad (n = 74) n (%)
Ema	63 (85)
Isa	46 (62)
Teised pereliikmed/eestkostja	19 (26)
Poiss- või tüdruksõbraga	7 (9)
Elan ühiselamus	13 (18)
Sõpradega	4 (5)
Üksinda	3 (4)

4.2. Noorte kokkupuude seksuaalharidusega koolis

Kõigist õpilastest (n = 74) vastas 72 (97%), et nende kooliaja jooksul mingis tunnis, loengus või mõne tegevuse käigus käsitletud seksuaalhariduslikke teemasid ning 2 (3%) vastas, et neid teemasid ei ole käsitletud. Tulemustest selgub, et 1.-3. klassis vastajate (n = 72) hinnangul seksuaalhariduslikke teemasid ei käsitletud. 3 (4%) õpilast väidab, et seksuaalhariduslikke teemasid on käsitletud 4. klassis. 64 (89%) õpilast väidab, et seksuaalhariduslikke teemasid on käsitletud 12. klassis. Kõigist vastajatest (n = 72) ütles 71 (99%) õpilast, et seksuaalhariduslikke teemasid käsitleti inimeseõpetuse tunnis ning 48 (67%) õpilast bioloogias tunnis. Muude variantidena tõid õpilased välja, et seksuaalhariduslikke teemasid käsitleti ka jooga tunnis ning meditsiinipraktika käigus. Kõigist õpilastest (n = 74) oleks soovinud 35 (47%) abiturienti, et seksuaalhariduslikele teemadele oleks pööratud rohkem tähelepanu. Vastanutest (n = 72) arvas 34 (47%) õpilast, et seksuaalhariduslikke teemasid oleks pidanud käsitlema varem. Vastanutest (n = 72) arvas 38 (53%), et seksuaalharidusega seotud teemadest peaks poistele ja tüdrukutele rääkima mõnikord koos ja mõnikord eraldi ning 34 (47%) õpilast arvab, et kõiki teemasid peaks käsitlema

segarühmades. Kõigist abiturientidest (n = 74) väitis 68 (92%), et nende eksamid antud teemasid ei sisaldanud (Tabel 2).

Tabel 2. Seksuaalhariduslike teemade käsitlemine läbi kooliaastate

	Teemade käsitlemine läbi kooliaastate	
	n (%)	
	Jah	Ei
Mis klassides seksuaalhariduslikke teemasid käsitleti?	Kõik uuritavad (n = 74)	
1. klass	-	-
2. klass	-	-
3. klass	-	-
4. klass	3 (4)	69 (96)
5. klass	10 (14)	62 (86)
6. klass	11 (15)	61 (85)
7. klass	15 (21)	57 (79)
8. klass	25 (35)	47 (65)
9. klass	27 (38)	45 (63)
10. klass	17 (24)	55 (76)
11. klass	26 (36)	46 (64)
12. klass	64 (89)	8 (11)
Kas seksuaalhariduslikke teemasid oleks pidanud käsitlema varem, hiljem või oli ajastus õige?	Kõik uuritavad (n = 72)	
Varem	34 (47)	38 (53)
Hiljem	2 (3)	70 (97)
Ajastus oli õige	36 (50)	36 (50)
Millistes õppeainetes seksuaalhariduslikke teemasid käsitleti?	Kõik uuritavad (n = 72)	
Bioloogia	48 (67)	24 (33)
Integreeritud teadused	-	-
Kehaline kasvatus	2 (3)	70 (97)
Ühiskonnaõpetus	7 (10)	65 (90)
Inimeseõpetus	71 (99)	1 (1)
Usundi- ja moraaliõpetus	1 (1)	71 (99)
Tunniväliline tegevus	9 (13)	63 (88)
Mitte üheski neist	-	-
Muu	2 (3)	70 (97)
Kas seksuaalharidusega seotud teemadest räägitakse üldiselt poistele ja tüdrukutele korraga või eraldi?	Kõik uuritavad (n = 72)	
Kõik tegevused on poistele ja tüdrukutele korraga	48 (67)	24 (33)
Mõned tegevused on poistele ja tüdrukutele korraga, mõned eraldi	23 (32)	49 (68)
Kõik tegevused on poistele ja tüdrukutele eraldi	1 (1)	71 (99)
Kuidas võiks seksuaalhariduslikke teemasid käsitleda?	Kõik uuritavad (n = 72)	
Segarühmades (tüdrukud ja poisid koos)	34 (47)	38 (53)
Mõnikord koos ja mõnikord eraldi	38 (53)	34 (47)
Tüdrukud ja poisid eraldi	-	-
Kas seksuaalhariduslike teemade käsitlemisele kulutati koolis piisavalt aega?	Kõik uuritavad (n = 74)	
Oleks pidanud kulutama rohkem aega	35 (47)	39 (53)
Aega kulutati piisavalt	37 (50)	37 (50)
Oleks pidanud kulutama vähem aega	2 (3)	72 (97)
Kas ükski Sinu eksamitest sisaldas seksuaalharidusega seotud teemasid?	6 (8)	68 (92)

4.3. Õppekava

Teemat „seks raha või kingituste eest“ käsitlemist väitis 32 (43%) õpilast. Teemat „seksuaalkäitumine“ ja „rasestumisvastased vahendid“ käsitlemist väitis vastavalt 69 (93%) ja 68 (92%) abiturienti (Tabel 3).

Tabel 3. Seksuaalhariduslike teemade käsitus ning abiturientide infovajadus

Teema	Kõik uuritavad (n = 74)			
	Teemat käsitletud		Soovin teema kohta infot	
	n (%)		n (%)	
	Jah	Ei	Jah	Ei
Murdeiga/füüsilised muutused kehas	58 (78)	16 (22)	24 (32)	50 (68)
Suguorganid	64 (86)	10 (14)	28 (38)	46 (62)
Menstratsioon	62 (84)	12 (16)	31 (42)	43 (58)
Seksuaalkäitumine	69 (93)	5 (7)	37 (50)	37 (50)
Meeste ja naiste võrdõiglikkus	63 (85)	11 (15)	42 (57)	32 (43)
Rasedus ja sünnitus	66 (89)	8 (11)	45 (61)	29 (39)
Abort	61 (82)	13 (18)	31 (42)	43 (58)
Rasestumisvastased vahendid	68 (92)	6 (8)	31 (42)	43 (58)
Rasestumisvastaste vahendite kasutamine	61 (82)	13 (18)	34 (46)	40 (54)
Kust saada rasestumisvastaste vahendeid	55 (74)	19 (26)	25 (34)	49 (66)
Seks raha või kingituse eest	32 (43)	42 (57)	39 (53)	35 (47)
inimese immuunpuudulikkuse sündroom (HIV)/ omandatud immuunpuudulikkuse sündroom (AIDS)	64 (86)	10 (14)	31 (42)	43 (58)
Teised sugulisel teel levivad haigused	59 (80)	15 (20)	35 (47)	39 (53)
Kust saada STLH/HIV teemal abi	51 (69)	23 (31)	36 (49)	38 (51)
Suhtlemine suhetes	62 (84)	12 (16)	39 (53)	35 (47)
Otsuste langetamise oskus	55 (74)	19 (26)	48 (65)	26 (35)
Vägivalla ja seksuaalse ärakasutamise ennetamine	65 (88)	9 (12)	35 (47)	39 (53)
Seksuaalne sättumus (homoseksuaalsus)	49 (66)	25 (34)	32 (43)	42 (57)
Seksuaal- ja reproduktiivõigused	55 (74)	19 (26)	39 (53)	35 (47)
Seksist hoidumine/keeldumine	63 (85)	11 (15)	25 (34)	49 (66)
Seksuaalsusega seotud moraalsed küsimused	57 (77)	17 (23)	36 (49)	38 (51)

Uuritavatest (n = 72) vastas 18 (25%) õpilast, et õpetajate poolt on edastatud jõuliselt sõnumit, et noored peaksid seksist hoiduma, kuid kui nad siiski seda teevad, siis peaksid kasutama kondoomi. 45 (63%) õpilast väitis, et õpetajad ei edastanud üldse sõnumit, et seks on noortele ohtlik (Tabel 4).

Tabel 4. Õpetajate poolt edastatavad sõnumid õpilastele

Väited	Kõik uuritavad (n = 72)		
	Edastati jõuliselt n (%)	Ei edastatud väga jõuliselt n (%)	Ei edastatud üldse n (%)
Seks on noortele ohtlik	6 (8)	21 (29)	45 (63)
Ära seksi enne, kui oled abielus	2 (3)	5 (7)	65 (90)
Noored peaksid seksist hoiduma, kuid kui nad siiski seksisvad, siis peaksid kasutama kondoomi	18 (25)	36 (50)	18 (25)

Kõigist õpilastest (n = 72) ütleb 68 (94%) õpilast, et õppeainetes on käsitletud rasedusest hoidumise meetodeid. 62 (86%) õpilastest ütleb, et räägitud on sellest, kuidas tunda ära tahtevastast seksuaalkontakti ning sama palju õpilasi ütleb, et räägitud on sellest, kuidas ennetada HIV-nakkust (Tabel 5).

Tabel 5. Õppeainetes käsitletud teemad

Teema	Kõik uuritavad (n = 72)	
	Teemat käsitletud n (%)	
	Jah	Ei
Kuidas teha positiivseid otsuseid ja neile kindlaks jääda	49 (68)	23 (32)
Tahtevastase seksuaalkontakti äratundmine	62 (86)	10 (14)
Alkoholi ja narkootikumide mõju seksuaalkäitumisele	51 (71)	21 (29)
Enda ja teiste austamine sõltumata soost või sotsiaalsest staatusest	58 (81)	14 (19)
Sugulisel teel levivate haiguste ja HIV sümptomid ja tunnused	54 (75)	18 (25)
Kuidas ennetada HIVi	62 (86)	10 (14)
Kuidas rääkida partneriga HIV-testi tegemisest	43 (60)	29 (40)
Rasedusest hoidumise meetodid	68 (94)	4 (6)
Kuidas rääkida partneriga rasestumisvastaste vahendite, sh kondoomi kasutamisest	59 (82)	13 (18)
Mida teha, kui oled jäänud rasedaks/kui sinu tüdruksõber on jäänud rasedaks	46 (64)	26 (36)

Kõigist vastanud õpilastest (n = 72) ütleb 43 (60%) õpilast, et seksuaalhariduslikud tunnid, loengud ja tegevused ei ole neid isiklikus elus väga palju aidanud ning 3 (4%) õpilast ütleb, et antud teemade käsitlemine õppetöö käigus ei ole neid üldse aidanud. 18 (25%) õpilase arvates on seksuaalhariduslike teemade käsitlemine neid palju aidanud ning 8 (11%) õpilast arvab, et antud teemad on neid väga palju aidanud.

4.5. Õpetamismeetodid ja õppe kvaliteet

Kõikidest abiturientidest (n = 74) ütleb 16 (22%) abiturienti, et seksuaalhariduslikke teemasid on nende koolis käsitletud tervishoiutöötaja/õde ning 26 (35%) abiturienti väidab, et ükski kooliväline isik ei ole seksuaalhariduslikke teemasid nende koolis käsitletud. Muude variantidena toodi välja joogaõpetaja, õpilasnõustaja või välispraktika (Tabel 6).

Tabel 6. Koolivälised inimesed, kes on käsitletud seksuaalhariduslikke teemasid

Kooliväline isik	Kõik uuritavad (n = 74)	
	Teemat käsitletud n (%)	
	Jah	Ei
Tervishoiutöötaja/õde	16 (22)	58 (78)
Eakaaslane	6 (8)	68 (92)
Usklik inimene	4 (5)	70 (95)
Mitte ükski neist	26 (35)	48 (65)
Ei oska vastata	19 (26)	55 (74)
Muu	3 (4)	70 (96)

Kõigist õpilastest (n = 74) ütleb 32 (43%), et seksuaalharidusega seotud tunnid/tegevused meeldivad neile sama palju kui teised õppeained. 29 (39%) õpilast ütleb, et seksuaalhariduslikud tunnid/tegevused meeldivad neile tavaliselt rohkem kui teised õppeained ning 13 (18%) õpilast ütleb, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemine meeldib neile teistest õppeainetest vähem.

Seksuaalharidusega seotud tundides/loengutes/muudes tegevustes on kasutatud erinevaid õpetamise meetodeid, millest kõige enam peetakse loenguid (74%), toimuvad arutelud väikestes rühmades (70%) ning rollimängud koos aruteludega (54%). Õpilased soovivad, et seksuaalharidusega seotud tundides/loengutes/muudes tegevustes kasutatakse arutelusid väikestes rühmades (64%), loenguid (58%), rollimänge koos aruteluga (54%) ning audiovisuaalseid vahendeid (53%) (Tabel 7).

Tabel 7. Hetkel kasutatavad õppemeetodid ning õpilaste soovid õppemeetodite kasutamise osas

Õppemeetod	Kõik uuritavad (n = 74)			
	Hetkel kasutatav õppemeetod n (%)		Soovitud õppemeetodid n (%)	
	Jah	Ei	Jah	Ei
Loengu kuulamine	55 (74)	19 (26)	43 (58)	31 (42)
Rollimäng, arutelu	40 (54)	34 (46)	40 (54)	34 (46)
Ülesanne (essee, muu kodutöö)	33 (45)	41 (55)	12 (16)	62 (84)
Küsitlused	37 (50)	37 (50)	31 (42)	43 (58)
Arutelud väikestes rühmades	52 (70)	22 (30)	47 (64)	27 (36)
Pabertahvli kasutamine või joonistamine	14 (19)	60 (81)	13 (18)	61 (82)
Kunstiprojektid, teater, etendus	4 (5)	70 (95)	17 (23)	57 (77)
Luuletamine, jutuveestmine	5 (7)	69 (93)	11 (15)	63 (85)
Audiovisuaalne vahendite kasutamine (filmid, videod, raadio)	34 (46)	40 (54)	39 (53)	35 (47)
Internet/sotsiaalmeedia kasutamine (Facebook, Twitter jms)	16 (22)	58 (78)	21 (28)	53 (72)

Kõigist õpilastest (n = 74) koges 39 (53%) õpilast seksuaalharidusega seotud teemasid käsitlevates tundides või muude tegevuste käigus, et õpilastel on piinlik seksuaalervisest rääkida. 5 (7%) õpilast arvas, et õpetaja ei tea teemast piisavalt ning 8 (11%) õpilastest arvas, et õpetaja tunneb piinlikkust seksuaalervisest rääkides. (Tabel 8).

Tabel 8. Olukorrad, mida õpilased seksuaalhariduslikes tundides tunnetavad

Olukorrad, mida õpilased tunnetavad	Kõik uuritavad (n = 74)	
	Jah	Ei
Tunnis on liiga palju inimesi	7 (9)	67 (91)
Õpilased ei jälgi või segavad tundi	31 (42)	43 (58)
Õpilastel on seksuaalervisest piinlik rääkida	39 (53)	35 (47)
Õpilased tahavad seksuaalervisest puudutavate teemade kohta õppida	33 (45)	41 (55)
Õpetaja tunneb seksuaalervisest rääkides piinlikkust	8 (11)	66 (89)
Õpetaja ei tea teemast piisavalt	5 (7)	69 (93)
Mitte ükski neist	15 (20)	59 (80)

Kõigist õpilastest (n = 74) julgeb 50 (68%) õpilast seksuaaltervise kohta küsimusi küsida ning 24 (32%) ei ole julgenud seksuaaltervist puudutavaid küsimusi küsida. 11 (15%) õpilast ütles, et küsimused on jäänud küsimata, kuna tundsid piinlikkust (Tabel 9).

Tabel 9. Julgus küsida seksuaaltervist puudutavaid küsimusi

Küsimused ning	Kõik uuritavad (n = 74)	
	n (%)	
	Jah	Ei
Kas oled kunagi tahtnud küsida tunnis seksuaaltervise kohta küsimusi, kuid ei ole julgenud seda teha?	24 (32)	50 (68)
Miks Sa ei ole julgenud seksuaaltervise kohta küsida?		
Mul oli liiga piinlik	11 (15)	63 (85)
Mul ei olnud selleks piisavalt aega	9 (12)	65 (88)
Arvasin, et õpetaja ei tea vastust	9 (12)	65 (88)
Kartsin kellelegi piinlikkust valmistada või kedagi solvata	5 (7)	69 (93)
Kartsin, et õpetaja või teised õpilased ei lase mul küsida	5 (7)	69 (93)
Õpetaja või teised õpilased ei kuuldanud mind	5 (7)	69 (93)

4.6. Üldine arvamus noorte seksuaalharidusest

Kõigist õpilastest (n = 74) arvab 72 (97%) õpilast, et seksuaalhariduslikke teemasid peaks koolis õpetama. Neist 68 (94%) õpilast arvab, et seksuaalhariduslikke teemasid peaks õpetama, kuna need teemad on sama olulised kui teised teemad ning 25 (35%) õpilast ütleb, et vanemad nendel teemadel ei räägi (Tabel 10). Muude variantide all täpsustatakse, et vanemad ei räägi nendel teemadel piisavalt või et teemade käsitlemine on oluline seetõttu, et osata suhtes olles käituda ning tunda piire ja ohtusid. 2 (3%) õpilast arvas, et seksuaalhariduslikke teemasid ei pea koolis käsitlema, kuna need teemad on juba eluga selged ning need ei ole nende vanusele sobilikud.

Tabel 10. Õpilaste hinnangud seksuaalhariduslike teemade käsitlemise vajalikkuse kohta koolis

Seksuaalhariduslike teemade käsitlemise vajalikkus koolis	n (%)	
	Jah	Ei
Kas seksuaalhariduslikke teemasid peaks koolis õpetama?	Kõik uuritavad (n = 74)	
	72 (97)	2 (3)
Miks peaks seksuaalhariduslikke teemasid koolis õpetama?	Kõik uuritavad (n = 72)	
Need teemad on sama olulised kui teised teemad	68 (94)	4 (6)
Vanemad seda ei õpeta	25 (35)	47 (65)
On oluline teada, kuidas ennetada soovimatuid rasedusi	64 (89)	8 (11)
On oluline teada, kuidas ennetada haigestumist HIV/AIDS-i või teistesse sugulisel teel levivatesse haigustesse	64 (89)	8 (11)
Me peame õppima, kuidas survestamisele vastu seista	53 (74)	19 (26)
Et mõista, kuidas meie keha töötab	56 (78)	16 (22)
Muu	3 (4)	69 (96)

Vastanutest (n = 74) arvab 50 (67%) õpilast, et nende vanemad toetavad noorte seksuaalhariduse teemade õpetamist koolis, 22 (30%) õpilast ei oska antud küsimusele vastata ning 2(3%) õpilast arvab, et nende vanemad ei toeta noorte seksuaalhariduse teemade õpetamist koolis.

4.7. Teadmised

Kõigist vastanutest (n = 74) arvas 66 (89%) õpilast, et et HIV-ga võib nakatuda, olles kaitstsata vahekorras kellegagi, kellel on HIV. 40 (54%) õpilast arvas, et HIV ei kandu üle emalt lapsele. 71 (96%) õpilast väitis, et HIV-ga nakatumise tõenäosust saab vähendada, kui kasutada vahekorras olles alati õigesti kondoomi. Muude variantidena toovad õpilased välja, et HIV-ga nakatumise tõenäosust on võimalik vähendada, kui partneriga sellest rääkida, tehes ise HIV-testi ning paludes potentsiaalsel partneril end testida ning vältides kokkupuudet süstaldega. 40 (54%) õpilast teab, kus on võimalik HIV-testi teha. Rasedusest hoidumise meetoditena teab 73 (99%) õpilast kondoomi, 70 (95%) õpilast emakasisest vahendit/spiraali ning 69 (93%) rasestumisvastaseid tablette/pille (Tabel 11).

Tabel 11. Abiturientide teadmised HIVist ja rasestumisvastastest vahenditest

Abiturientide teadmised HIVist ja rasestumisvastastest vahenditest	Kõik uuritavad (n = 74)	
	n (%)	
	Jah	Ei
Kuidas võib inimene HIV-ga nakatuda?		
Olles kaitsemata vahekorras kellegagi, kellel on HIV	66 (89)	8 (11)
Süstides nõelaga, mida on juba kasutanud HIV-ga nakatunud inimene	60 (81)	14 (19)
Sääsehammustusest	13 (18)	61 (82)
Kandub üle emalt lapsele	34 (46)	40 (54)
Surudes kätt nakatunud inimesega	6 (8)	68 (92)
Kui vereülekande tegemiseks kasutatakse nakatunud inimese verd	54 (73)	20 (27)
Halb enne/needus/nõidus	3 (4)	71 (96)
Ei tea	3 (4)	71 (96)
Kuidas saab vähendada HIV-ga nakatumise tõenäosust?		
Seksist hoidudes	37 (50)	37 (50)
Kasutades vahekorras olles alati õigesti kondoomi	71 (96)	3 (4)
Seksides ainult ühe partneriga	48 (65)	26 (35)
Ei tea	3 (4)	71 (96)
Muu	3 (4)	71 (96)
Kas Sa tead, kuhu HIV-testi tegemiseks minna?	40 (54)	34 (46)
Kas Sa oled kuulnud rasedusest hoidumise meetoditest?		
Rasestumisvastased tabletid/pillid	69 (93)	5 (7)
Kondoom	73 (99)	1 (1)
Rasestumisvastane süst (Depo Provera)	24 (32)	50 (68)
Rasestumisvastane plaaster	48 (65)	26 (35)
Emakasisesed vahendid/spiraal	70 (95)	4 (5)
Rasestumisvastane implantaat	41 (55)	33 (45)
Erakorraline rasestumisvastane vahend/SOS-pill	67 (91)	7 (9)
Naise sterilisatsioon (munajuhade läbilõikamine või sulgemine)	58 (78)	16 (22)
Mehe sterilisatsioon (seemnejuhade läbilõikamine ehk vasektoomia)	62 (84)	12 (16)
Katkestatud suguühe	50 (68)	24 (32)
Kalendermeetod (seks ainult ohutumatel päevadel)	56 (76)	18 (24)

Kõigist õpilastest (n = 74) teab 62 (84%) õpilast, kust saada rasestumisvastaseid vahendeid ning 66 (89%) õpilast teadis, kust saada kondoomi. 8 (11%) õpilast teadis, kust saada rasestumisvastaseid vahendeid, kuid ei julgenud neid iseseisvalt soetada ning 7 (9%) õpilast teadis, kust saada kondoomi, kuid ei julgenud neid iseseisvalt soetada. 4 (5%) õpilast ei teadnud, kust saada rasestumisvastaseid vahendeid ning 1 (1%) õpilane ei teadnud, kust saada kondoomi.

4.8. Hoiakud ja käitumine

Kõigist vastajatest (n = 67) arvab 36 (54%) õpilast, et rasestumisvastaste vahendite kättesaadavaks tegemine noortele julgustab neid seksima. Abiturientidest (n = 69) jätkaks 65 (94%) õpilast suhtlemist oma sõbra/sõbrannaga, kui tal oleks HIV/AIDS ning 60 (90%) õpilast jätkaks suhtlust oma sõbra/sõbrannaga, kui selguks, et ta oleks homoseksuaal (Tabel 12).

Tabel 12. Õpilaste hoiakud seoses suhete, seksuaalse sättumuse ja seksuaaltervisega

	Väited (eemaldatud vastusevariant „eelistan mitte vastata“)	
	n (%)	
	Nõustun	Ei nõustu
Kui tüdrukud ütlevad seksile „ei“, siis mõtlevad nad enamasti „jah“ (n = 72)	7 (10)	65 (90)
Noored, kes kannavad endaga kondoomi kaasas, on valimatu sugueluga või truudusetud (n = 67)	7 (10)	60 (90)
Kondoomi kasutamine näitab, et sa ei usalda oma partnerit (n = 74)	4 (5)	70 (95)
Kui mõnel minu tuttavale oleks HIV/AIDS, siis oleksin endiselt tema sõber/sõbranna (n = 69)	65 (94)	4 (6)
Rasestumisvastaste vahendite kättesaadavaks tegemine noortele julgustab neid seksima (n = 67)	36 (54)	31 (46)
Konsensuslik (ehk üksmeelne) ja kaitstud vahekord kellegagi, keda sa armastad, on hea asi (n = 69)	65 (94)	4 (6)
Naissoost õpilastel on mõistlik kasutada rasestumisvastaseid vahendeid, kui nad ei soovi jääda rasedaks (n = 68)	58 (85)	10 (15)
On aksepteeritav, et mees peksab oma partnerit, kui see keeldub temaga vahekorda astumast (n = 71)	3 (4)	68 (96)
Kui mõni minu tuttav oleks homoseksuaal, siis oleksin endiselt tema sõber/sõbranna (n = 67)	60 (90)	7 (10)
Seksuaalsuhted peaksid olema ainult mehe ja naise vahel (n = 69)	18 (26)	51 (74)

Seksuaalvahekorras on vastajatest (n = 74) olnud 36 (49%) õpilast. Kesmine seksuaalvahekord leiab aset 16,2 aastasel. Keskmiselt astuvad noormehed esimest korda seksuaalvahekorda 15,8-aastaselt ning neid 16,4-aastaselt. Statistiliselt oluline erinevus noormeeste ja neidude vahel puudub (p = 0,277). Noorim seksuaalvahekorras olnu oli 9-aastane ning vanim 18-aastane. 95% tõenäosusega jääb esimene seksuaalvahekord meestel vanusevahemikku 14,1-17,3 eluaastat, naistel aga 15,9-16,7 eluaastat.

Seksuaalvahekorras on kõigist vastajatest (n = 74) olnud 36 (49%) õpilast. 38 (51%) ei ole olnud seksuaalvahekorras. Kõigist seksuaalvahekorras olnud õpilastest (n = 36) vastas 33 (91%) õpilast, et olid esimest korda seksuaalvahekorda seetõttu, et oldi uudishimulik, oli soov seda teha või et see tundus loomulik. 29 (80%) õpilast oli olnud seksuaalvahekorras viimase kolme kuu jooksul.

Mõeldes tagasi viimasele seksuaalvahekorrale, kasutas 23 (64%) õpilast kontratseptsioonivahendina kondoomi. 7 (19%) õpilastest kasutas kondoomi lisaks mõnele muule kontratseptsioonivahendile. Õpilastest, kes ole olnud seksuaalvahekorras (n = 38) ütleb 26 (68%) õpilast, et ei ole seda teinud, kuna neil ei ole partnerit. Muude põhjustena tuuakse välja, et ei olnud õige aeg, pole vajadust, ei soovi vastata või et ollakse aseksuaal (Tabel 13).

Tabel 13. Esimene seksuaalvahekord ning kontratseptsioonivahendid

	n (%)	
	Jah	Ei
Küsimused ja vastusevariandid		
	Kõik uuritavad (n = 36)	
Miks astusid esimest korda seksuaalvahekorda?		
Olin uudihimulik/tundus loomulik/tahtsin seda teha	33 (91)	3 (7)
Mu partner soovis, et ma seda teeksin	1 (3)	35 (97)
Ma ei tahtnud sõpradest eristuda	-	-
Tahtsin saada seksuaalvahekorra eest kingitusi või raha	-	-
Tahtsin rasestuda/last saada	-	-
Mind sunniti seda tegema	1 (3)	35 (97)
Muu	-	-
Ma ei tea/see lihtsalt juhtus	1 (3)	35 (97)
Millal oli Sinu viimane vahekord?		
Viimase kolme kuu jooksul	29 (80)	7 (20)
Viimase aasta jooksul	5 (15)	31 (85)
Rohkem kui aasta tagasi	2 (5)	34 (95)
Umbes kui vana oli Sinu esimene seksuaalpartner?		
Palju vanem kui mina	3 (8)	33 (92)
Umbes sama vana kui mina	33 (92)	3 (8)
Palju noorem kui mina	-	-
Mõeldes tagasi enda viimasele seksuaalvahekorrale, siis kas Sina või Sinu partner kasutas midagi neist vahenditest või meetoditest?		
Kondoom	23 (64)	13 (36)
Rasestumisvastased tabletid	7 (19)	29 (81)
Rasestumisvastane implantaat	1 (3)	35 (97)
Rasestumisvastane plaaster	1 (3)	35 (97)
Rasestumisvastane süst	-	-
Spiraal	2 (6)	34 (94)
Erakorraline rasestumisvastane vahend/ SOS-pill	1 (3)	35 (97)
Katkestatud suguühe	5 (14)	31 (86)
Kalendermeetod (seks ohutumatel päevadel)	3 (8)	33 (92)
Ei kasutanud midagi	3 (8)	33 (92)
Mis on peamine põhjus, miks Sa ei ole olnud seksuaalvahekorras?	Kõik uuritavad (n = 38)	
Mul ei ole partnerit	26 (68)	12 (32)
Ma ootan, kuni olen abielus	2 (5)	36 (95)
Ma kardan jääda rasedaks/kardan, et käägi jääv minust rasedaks	1 (3)	37 (97)
Soovin hoiduda sugulisel teel levivatest haigustest ja HIV-st	1 (3)	37 (97)
Muu	5 (13)	33 (87)
Ma ei tea	3 (8)	35 (92)

Kõigist uuritavatest (n = 74) julgeks kondoomi kasutamist seksuaalvahekorra ajal oma partnerilt paluda 66 (89%) õpilast ning 53 (72%) õpilast julgeks oma partnerilt küsida, kas ta on teinud HIV-testi. 68 (85%) õpilast teab, kuhu ja kelle poole pöörduda, kui on langenud seksuaalse ärakasutamise või vägivalla ohvriks (Tabel 14).

Tabel 14. Julgus langetada seksuaaltervist puudutavaid otsuseid

Küsimus ning vastusevariandid	Kõik uuritavad (n = 74)		
	Jah	n (%)	
		Ei	Ei tea
Kas Sinu koolis tohivad õpilased kondoomi kasutada?	28 (38)	3 (4)	43 (58)
Kui Sul oleks poiss- või tüdruksõber, siis kas Sa julgeksid paluda tal seksuaalvahekorra ajal kondoomi kasutada?	66 (89)	2 (3)	6 (8)
Kui sul oleks poiss- või tüdruksõber, siis kas Sa julgeksid küsida, kas ta on kunagi HIV-testi teinud?	53 (72)	7 (9)	14 (19)
Kas tead, kuhu või kelle poole saad ja julged pöörduda, kui langed seksuaalse ärakasutamise või vägivalda ohvriks?	68 (85)	11 (15)	-

Vastanutest (n = 74) tunneb 40 (54%) õpilast mõnikord, et võib õpetajate ja teiste õpilaste ees julgelt oma arvamust avaldada. 34 (46%) õpilast kardab mõnikord, et õpetajad või teised õpilased võivad nende üle koolis naerda või neid narrida. Füüsilist haiget tegemist kardab mõnikord 8 (11%) õpilast (Tabel 15).

Tabel 15. Õpilaste tunded ning sagedus

Väited	Kõik uuritavad (n = 74)		
	Alati	n (%)	
		Mitte kunagi	Mõnikord
Tunnen, et võin õpetajate ja teiste õpilaste ees julgelt oma arvamust avaldada	29 (39)	5 (7)	40 (54)
Kardan, et õpetajad või teised õpilased võivad minu üle naerda/mind koolis narrida	4 (5)	36 (49)	34 (46)
Kardan, et teised õpilased võivad mulle füüsiliselt haiget teha	-	66 (89)	8 (11)

5. ARUTELU

5.1. Olulisemad tulemused ja nende võrdlus varasemate uurimuste tulemustega

Käesolev uurimistöö kirjeldab Eesti riigigümnaasiumides õppivate abiturientide hinnanguid ning ootuseid koolipõhisele seksuaalharidusele kooliajale tagasivaatavalt. Käesoleva uurimistööga samaaegselt korraldas Tervise Arengu Instituut uuringu, mis varem keendus HIVi temaatikaga seotud teadmistele, hoiakutele ja käitumisele. Aastate jooksul täienes käsitletavate teemade ring ning esmakordselt uuriti põhjalikumalt suhete, seksuaalsuse ja seksuaaleluga seotud teemade käsitlemist koolis, kus osalesid 14-18-aastased Eesti üldhariduskoolide õpilased. (Lõhmus jt 2022.)

Käesoleva uurimistöös vastas enamus õpilasi, et seksuaalhariduse teemasid on nende koolis käsitletud ning samapalju õpilasi peab nende teemade käsitlemist koolis oluliseks. 1.-3. klassini õpilaste hinnangul seksuaalhariduslikke teemasid ei käsitletud. Seksuaalhariduslike teemade käsitlemist 4. klassis väitis ainult kolm õpilast ning teiste õpilaste jaoks algas seksuaalhariduslike teemade käsitlemine veelgi hiljem. See aga ei kattu seksuaalhariduse laia või holistliku kontseptsiooniga, kus seksuaalharidus algab juba sünnist (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015: 11). Küll aga väitis juba 89% õpilastest, et neid teemasid on käsitletud 12. klassis. Sellised vastused võis tingida see, et küsimusi küsiti õpilastelt tagasivaatavalt ning oma kooliaja algust ei pruugitud enam nii täpselt mäletada. Samas on seksuaalhariduse mõiste lai ning õpilased ei pruugi teadvustada ning seostada, et see mida nad I kooliastmes õppisid oli tegelikult holistliku seksuaalhariduse osa.

Rääkides seksuaalhariduslike tundide kestvusest ja ajastusest käesoleva uurimistöö kontekstis, siis pooled õpilased arvasid, et seksuaalhariduslikele teemadele pöörati piisavalt tähelepanu ning ajastus oli õige. Samas peaaegu pooled õpilased arvasid, et teemasid oleks pidanud käsitlema varem ning teemade käsitlemisele oleks pühendatud rohkem aega. Varasemates uurimistulemustes tuuakse välja seksuaalhariduslike tundide ajastus ja kestvus (Ezer jt 2019, Lõhmus jt 2022). Samas Lõhmus jt (2022) uurimistulemustest selgub, et neid õpilasi, kes soovivad, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemine algaks hiljem, on pigem vähem. Kuna varasemalt ei ole otseselt välja toodud, milliseid teemasid peaks varem käsitlema ning milliseid teemasid hiljem, siis oleks oluline seda uurida. Lähtuvalt uurimistulemustest saavad nii õpetajad kui ka tervishoiutöötajad seksuaalhariduslike teemade käsitlemise algust ning teemadele pühendatavat aega planeerida lähtuvalt seksuaalhariduse laiast ja holistlikust kontseptsioonist. Koolis võib õpetajate jaoks olla

väljakutseks pakkuda individuaalset arengukohast seksuaalharidust klassiruumis, kuna lapsed ja noored arenevad erinevas tempos ning erinevad sündmused elus leiavad aset erinevatel aegadel. Samuti võib nappida aega individuaalseks lähenemiseks. Võttes arvesse näiteks käesoleva uurimistöö tulemusi, kus esimene seksuaalvahekord leidis keskmiselt aset 16,2-aastselt, kuid noorim seksuaalvahekorras olnu oli 9-aastane. Samas on loodud maatriks, mis sisaldab seksuaalhariduslikke teemasid vanusepõhiselt ning mida on võimalik vajadusel kohandada individuaalsetest vajadustest lähtudes (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015). Individuaalsetest vajadustest saavad tõenäolisemalt lähtuda kooliõed või tervishoiutöötajad, kui nende poole pöörduetakse. Tõenäoliselt on seksuaalhariduse tase erinevates koolides veidi erinev, kuid lähtuvalt käesolevatest tulemustest ning Euroopa seksuaalhariduse standarditest...(2015) võiks seksuaalhariduslike teemade käsitlemine alata pigem varem, kuna õigesti ajastatud seksuaalharidus aitaks noortel langetada turvalisi, enda seksuaalervist ja heaolu kaitsvaid valikuid.

Seksuaalhariduslike tundide ajastamine võib mängida ka rolli selles, miks üle poole õpilastest väidab, et seksuaalhariduslikud tunnid, loengud või tegevused ei ole neid isiklikus elus väga palju aidanud või ei ole neid üldse aidanud. Varasematest uurimistulemustest selgub, et kui seksuaalhariduslike teemade käsitlemisega alustada liiga hilja, siis on õpilastel välja kujunenud arusaamad (Ezer jt 2019) või käsitletakse mingeid seksuaalhariduslikke teemasid koolis alles siis, kui õpilastel on juba isiklikud kogemused ning teadmised selles osas hilinevad. Samas vajaks täpsemat uurimist, mis põhjustel seksuaalhariduslike teemade käsitlemine ei ole õpilasi isiklikus elus olulisel määral aidanud ning mida saaks teha selleks, et õpilastel antud teemade käsitlemisest isiklikus elus rohkem abi oleks.

Suurele osale õpilastest meeldivad seksuaalharidusega seotud tunnid ja tegevused teiste õppeainetega võrreldes sama palju või isegi rohkem. Valdava osa õpilastest arvab, et seksuaalhariduslikke teemasid peaks koolis õpetama, peamiselt just seetõttu, et need teemad on sama olulised kui teised õppeaineid. Enamasti leiavad seksuaalhariduse teemad käsitlemist inimese õpetuse või bioloogia tundides. Enamus õpilastest vastas, et eksamid antud teemasid ei käsitleta. Lähtudes seksuaalhariduse standarditest Euroopas, peaks seksuaalhariduse teemad olema multidistsiplinaarne, kohustuslik õppeaine et tagada seksuaalhariduse mitmekülgne käsitus. Ühtlasi peaks seksuaalhariduse teemad olema kajastatud ka eksamites. Selleks, et jõuda lähemale Euroopa seksuaalhariduse standarditele tuleks leida võimalusi seksuaalhariduslike teemade integreerimiseks erinevatesse õppeainetesse ning kaalumist vajaks antud teemade lisamine eksamitesse, mis võiks lisada teemadele omakorda tõsiseltvõetavust.

Üle poole käesolevas uurimuses osalenud õpilastest arvab, et nende vanemad toetavad noortele seksuaalhariduse õpetamist koolis, kuid kolmandik noortest väidab, et vanemad ise antud teemadel piisavalt ei räägi, mis on samuti üheks põhjuseks, miks õpilased peavad koolis antavat seksuaalharidust ja selle jätkumist vajalikuks. Samuti selgub, et 15% vastanutest ei ela koos kummagi lapsevanemaga mistõttu võib puududa võimalus vanematelt vajalikku informatsiooni saada. Lapsevanematel on oluline roll toetada noorte turvalist seksuaalkäitumist (Turnbull jt 2010, Herrman jt 2017) ning õpilaste arvates võiksid vanemad nendel teemadel rääkida (Lõhmus jt 2022). Õppekava koostamisel on antud soovitus organiseerida mingit liiki koostööd lapsevanemaga (Euroopa seksuaalhariduse standardid...2015.) Samas selgub, et vähem õpilasi soovib, et vanemad oleksid seotud koolipõhise seksuaalharidusega (Lõhmus jt 2022). Kuna selgub, et arvestatav osa õpilastest vanematelt piisavalt seksuaalhariduslikel teemadel informatsiooni ei saa, siis on koolil oluline roll nende teemade käsitlemisel. Kuna varasemate uurimistulemuste põhjal peavad õpilased vanemaid oluliseks teabeallikaks seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel, siis oleks oluline uurida nii õpilaste kui ka lapsevanemate seisukohti kas, kuidas ja millisel määral oleks võimalik lapsevanemaid seksuaalhariduslike teemade käsitlemisesse kaasata ning millist toetust vajavad lapsevanemad, et olla kaasatud.

Uurimistulemustest selgub, et koolides on käsitletud kõiki küsimustikus loetletud seksuaalhariduslike teemasid, kuid erineval määral. Enim on käsitlust leidnud teemad, mis puudutavad seksuaalkäitumist, rasestumisvastaseid vahendeid ning rasedust ja sünnitust. Kõige vähem on käsitletud teemasid nagu seks raha või kingituste eest, seksuaalne sättumus, kust saada STLH/HIV teemal abi. Samas Lõhmus jt (2022) uurimistulemustest selgub, et enim käsitleti teemasid nagu murdeiga ning selles toimuvad muutused, seksuaalsus ja selle tähendus inimese elus ning seksuaalkäitumine. Erinevused Lõhmus jt (2022) ning käesoleva uurimistöö vahel võivad tuleneda erinevustest valimite suurusest, valimisse kaasatute vanusest ja õppeasutuse tüüpidest, mis kahe uurimistöö puhul mõnevõrra erinevad. Käesolevast uurimistööst selgub, et õpilased soovivad enim teadmisi, kuidas langetada otsuseid. Rohkem informatsiooni soovitakse raseduse ja sünnituse ning meeste ja naiste võrdõiguslikkuse kohta. Varasemates uurimustes soovitakse rohkem infot pornograafia mõju kohta seksuaalkäitumisele (Ekstrand jt 2011). Lisaks soovitakse rohkem informatsiooni seksuaalset mitmekesisust puudutavate teemade kohta – seksuaalvähemused (Ezer jt 2019). Erinevates riikides võib seksuaalhariduslike teemade käsitlemine ning teemadering olla mõnevõrra erinev, mistõttu on ka erinevates riikides õppivate õpilaste hinnangud ning ootused seksuaalhariduslike teemade käsitlemise osas erinevad. Seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel võiks planeerida aega ka selleks, et vastata õpilaste tekkinud küsimustele ning jagada lisainformatsiooni õpilaste poolt välja toodud teemadel, kui nad

seada vajavad. Õpilaste julgustamiseks võib kasutada ka anonüümseid meetodeid küsimuste esitamiseks, näiteks tunni lõpus saavad kõik õpilased anonüümselt paberile kirjutada tekkinud küsimused ning lähtuvalt sellest on võimalik õpetajal planeerida edasiste tundide sisu järgides õppeplaani, kuid seejuures leida ka aega kitsaskohtadega tegelemiseks.

Seksuaalharidusega seotud tundides/loengutes/muudes tegevustes on kasutatud erinevaid õpetamismeetodeid, millest kõige enam peetakse loenguid. Lõhmus jt (2022) uurimistulemused kinnitavad samuti, et enim kasutatakse passivseid õppevorme. Lisaks toimuvad arutelud väikestes rühmades. Veidi üle poole õpilastest ütles, et tundides kasutatakse ka rollimänge koos aruteludega. Kui varasematest uurimistulemustest selgub, et puudust tunti interaktiivsetest tegevustest (Pound jt 2017, Keogh jt 2020), siis käesoleva uurimistöö puhul selgub, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel soovivad õpilased enim arutelusid. Lisaks arutelule soovivad õpilased õppemeetoditest loengu pidamist ning rollimänge koos aruteluga. Üle poole õpilastest soovis, et lisaks eelmainitule kasutataks rohkem audiovisuaalseid vahendeid (filmid, videod, raadio). Hetkel enim kasutuselolevad õppemeetodid kattuvad ka õpilaste ootustega. Samamas on teada, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel võiks kasutada aktiivõppemeetodeid, kuna need julgustavad lapsi ja noori õppimises osalema (IPPF Framework for...2010). Seega võiks julgemalt suurendada arutelude, rollimängude ja teiste aktiivõppemeetodite osakaalu õppetöös vastukaaluks passiivsetele õppemeetoditele. Uurimistulemusi arvesse võttes saavad koolid planeerida seksuaalhariduslikele tundide sisu ning õpetamismeetodeid vastavalt õpilaste välja toodud kitsaskohtadele ja soovidele.

Eesti riigigümnaasiumide õpilastest veidi üle poole arvavad, et mõnikord peaks seksuaalhariduslike teemasid käsitlema poistele ja tüdrukutele koos ja mõnikord eraldi ning ligi pooled vastanutest arvavad, et seksuaalhariduslike teemasid peaks käsitlema alati segarühmades. Varasematest uurimistulemustest selgub, et naised soovivad, et seksuaalharidust antakse poistele ja tüdrukutele eraldi, kuid mehed soovivad, et seda tehtaks segarühmades (Pound jt 2017), siis Eestis poiste ja tüdrukute eelistuste vahel olulist erinevust ei esinenud. Seejuures vajaks aga täpsustamist, et milliseid teemasid võiks poistele ja tüdrukutele koos käsitleda ning milliseid eraldi, et kõik õpilased tunneksid end antud isiklike teemade käsitlemisel mugavalt ning saaksid õppetööst kõige enam kasu.

Käesoleva uurimistöö tulemustest selgub, et valdavalt suhtutakse õpetajatesse positiivselt, kuna õpilaste hinnangul teavad õpetajad seksuaalhariduslikest teemadest piisavalt ning nad ei tunne nendel teemadel rääkides piinlikkust. Küll aga toovad varasemad uurimistulemused välja pigem

õpetajate negatiivseid külgi, kus õpilaste arvates on õpetajad ebakompetentsed, ebapiisava väljaõppe ja ettevalmistusega (Pound jt 2016, Ezer jt 2019, Unis ja Sällström 2020), tajudes õpetaja kohmetust (Ezer jt 2019) ja ebamugavust (Keogh jt 2020) seksuaalhariduslikel teemadel rääkides. Seksuaalharidust puudutavate teemade käsitlemisel paistis silma, et õpetajad edastasid õpilastele jõuliselt või vähem jõuliselt sõnumit, et noored ei peaks seksima, kuid kui nad seda siiski teevad, siis peaksid kasutama kondoomi. Teisi negatiivseid sõnumeid valdavalt ei edastatud üldse või ei edastatud väga jõuliselt. Samas üle poole õpilastest tunneb ainult mõnikord, et võib õpetajate ja teiste õpilaste ees julgelt oma arvamust avaldada ning ligi pooled õpilastest kardavad mõnikord, et õpetajad või teised õpilased võivad nende üle naerda või koolis narrida. Füüsilist haiget tegemist teiste õpilaste poolt enamasti ei kardeta. Ka varasemates uurimustes tuuakse välja, et õpilastele ei meeldinud, et seksuaalhariduslikke tunde annavad nende oma õpetajad, kuna kardeti häbivääristamist (Pound jt 2016). Seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel peaks püüdma luua turvalist keskkonda ning positiivset õhkkonda, et õpilased ei tunneks, et nad ei või julgelt oma arvamust avaldada või peaksid kartma teiste õpilaste või õpetaja poolset narrimist. Samas vajaksid edaspidi uurimist ka õpetajad – milliseid väljakutseid tajuvad õpetajad seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel, kas ja millist toetust nad oma töös vajavad ning millised on nende arenguvajadused.

Ainult viiendik abiturientidest ütleb, et seksuaalhariduslikke teemasid on nende koolis andnud ka tervishoiutöötaja/õde. Ligi kümnendikule õpilastest on seksuaalhariduslikke tunde andnud eakaaslane. Varasemates uurimustes selgub, et oluliseks peetakse professionaalse seksuaalhariduse spetsialisti rolli seksuaalhariduse edastamisel (Ekstrand jt 2011, Pound jt 2016, Ezer jt 2019) ning et seksuaalhariduse andmisesse oleksid kaasatud noored (Herrman jt 2017, Lõhmus jt 2022), kes mõistavad paremini, mida õpilased antud hetkel läbi elavad (Herrman jt 2017). Oluline oleks uurida, kas ja kelle kaasamist soovivad õpilased seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel lisaks aineõpetajatele. Samas ei ole teada, milline on koolis seksuaalhariduslikke teemasid käsitlevate aineõpetajate taust. Ka aineõpetaja võib olla haridusega, mis katab seksuaaltervise spetsialisti pädevusi. Küll aga on teada, et väljaõppinud personal töötab noorte nõustamiskeskustes, keda võiks koolipõhist seksuaalharidust oluliselt toetada. Samas ei ole nende arenduslik- ja seksuaalhariduslik tegevus järjepidevalt rahastatud (Lõhmus jt 2022). Seetõttu ei pruugi koolidel olla rahalist ressursi, et järjepidevalt spetsialiste koolidesse kutsuda või ise noorte nõustamiskeskuste teenustel osaleda. See võib olla põhjuseks, miks ainult viiendik õpilastest väidab, et seksuaalhariduslikke teemasid on nende koolis käsitlenud tervishoiutöötaja/õde. Seetõttu vajaks noorte nõustamiskeskuste seksuaalhariduslik tegevus järjepidevat rahastust, et

toetada kooliõpetajaid täiendavate teadmistega ja täiendada koolis pakutavat seksuaalharidust. Küll aga eakaaslaste kaasamisel õppetöösse tuleb vältida valeinformatsiooni ja müütide levitamist.

5.2. Eetilised aspektid

Uurimistöö läbiviimiseks taotleti luba Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteelt ning kõikide uuringus osalevate koolide juhtkondadelt. Uurimistöös on arvestatud teadusvaldkonna tavade ja nõuetega. Kuna noorte hinnanguid ning ootuseid seksuaalharidusele ei olnud uurimistöö alustamise hetkel Eestis uuritud, siis ei olnud võimalik uurimistöö eesmärke saavutada andmete taaskasutamise teel. Seega oli vajalik uute andmete kogumine. Enne uurimistöö läbiviimist kaalus autor kasu- ning kahjutegureid uuritavatele. Uuritavad võisid tunda ebamugavust küsimustikule vastamisel, kuna seksuaalharidust puudutavad teemad on isiklikud ning intiimsed. Seetõttu kasutati veebiküsimustikku, mis tagas uuritavatele privaatsuse ning võimaluse vastata küsimustele endale sobival ajal ja kohas. Samas võimaldavad saadud tulemused koolipõhist seksuaalharidust täiendada ning muuta paremaks lähtuvalt abiturientide arvamusest. Uurimistöö läbiviimiseks vajalikud materiaalsed kulutused küsimustiku tõlkimisprotsessis kandis uurimistöö autor ning ei kasutanud teisi rahastajaid, et vältida huvide konflikti.

Uurimistöö autor teavitas pöördumise kaudu uurimusse kaasatud uurimistöö sisust, eesmärkidest ning protsessist. Uuritavaid informeeriti, milliseid andmeid koguti, millistel eesmärkidel ja kuidas neid kasutatakse. Uuritavate teadliku ja vabatahtliku nõusoleku uurimuses osaleda tagas uurimistöös osalejate teavitamine sellest, et osalemine oli anonüümne ning vabatahtlik. Uurimistöö autor teavitas uuringusse kaastavaid õigusest uurimistöös mitte osaleda, millega tagati otsustusvabadus. Küsimustikus ei küsitud andmeid, mis võimaldavad vastanu isikut tuvastada ja veebikeskkond ei salvestanud IP-aadressi, et uuritavatel ei tekiks uurimistöös osalemise tõttu kooli- ega õpetajate poolseid sanktsioone. Küsimustiku täitmise ja esitamise anti automaatselt nõusolek uurimistöös osaleda. Uurimistöös osalemisest ei olnud võimalik loobuda, kui täidetud küsimustik oli juba esitatud, kuna küsimustik, ei sisaldanud endas küsimusi spetsiifiliste isikuandmete kohta, millega oleks võimalik küsimustikku isikustada. Loobumine või küsimustiku pooleli jätmine ei toonud endaga kaasa mitte mingeid sanktsioone ega karistusi. Kutsele uurimistöös osaleda, oli lisatud uurimistöö läbiviija kontaktandmed juhuks, kui uuritavatel tekkisid lisaküsimused seoses uurimistööga või küsimustiku täitmisega.

Andmeid koguti lähtuvalt uurimistöö eesmärkidest ning uuritavatel ei küsitud põhjendamatult andmeid, mida uurimistöös mingil moel ei kajastatud. Andmed eksporditi LimeSurvey

keskkonnast andmeanalüüsiks STATA/IC 14.0 statistikaprogrammi. Andmeid kontrolliti korduvalt, et märgata võimalikke eksportimisel tekkinud vigu. Uurimistöö autor ei võltsinud andmeid, ei täiendanud puudulikku andmestikku ega mõelnud andmeid välja. Saadud andmetest ei tehtud põhjendamatu järeltõlgitust ega antud alusetuid hinnanguid. Uurimistöö autor ei esitanud uurimistulemusi valikuliselt ega kasutanud andmete analüüsi kallutatult. Andmete analüüsimiseks kasutati vastavaid ja korrektseid meetodeid ning tulemused esitati ausalt. Andmete kogumise ja analüüsi käigus saadud andmeid kasutati üldistatud kujul ning teaduslikel eesmärkidel nii, et ükski asjaosaline ei oleks tuvastatav. Uurimistöös ei diskrimineeritud uuritavaid ning kõikides uurimistöö etappides arvestati eelkõige uuritavate huvidega kui ühiskondlike ja teaduslike huvidega.

Uurimistöös kasutati tõenduspõhiseid kirjandusallikaid ning kõikidele autoritele viidati korrektselt vastavalt õendusteaduse õppetooli kirjalike tööde koostamise juhendile. Uurimistöö autori jaoks on oluline, et uurimistöö tulemused jõuaksid ühiskondlikult väärtusliku rakendamiseni ning on avatud koostööks teiste osapooltega, et tutvustada oma teadustulemuste rakendamisvõimalusi. Uurimistulemusi jagatakse uurimuses osalevate koolidega ning täistekstid tehakse kättesaadavaks Dspace keskkonnas. Peale magistratöökaitsemist kustutatakse kõik kogutud andmed.

5.3. Uurimistöö usaldusvääruse tagamine ja kitsaskohad

Uurimistöö valiidsus ja reliaablus tagati sobivate uuritavate ja usaldusväärse küsimustiku kasutamisega. Küsimustiku auroti nõusolekul tõlkis tõlkebüroo küsimustiku eesti keelde. Küsimustiku testimiseks viidi läbi prooviuurimus. Läbi selle oli võimalik kindlaks teha küsimuste selgus ning vastamismugavus. Usaldusvääruse tagamiseks kirjeldati uurimistöö metoodikas andmete kogumise, andmebaasi loomise ja andmete analüüsimise protsessi põhjalikult.

Kuna uurija soovis, et õpilased hindaksid seksuaalhariduslike teemade käsitlemist läbi kooliaastate, siis valiti sihtrühmaks abiturientid, kes on lõpetamas gümnaasiumit ning tänu sellele oli võimalik koolipõhist seksuaalharidust läbi kooliaastate tagasiulatuvalt hinnata. Selleks, et jõuda sobivate uuritavateni pöördui läbi koolide otse sihtrühma poole ning paluti küsimustikku jagata ainult valimi seas. Samas võib antud aspekti pidada ka uurimistöö kitsaskohaks, kuna 12 õppeaastat on pikk aeg ning tagantjärele hinnates ei pruugi õpilased enam kõike mäletada. Küsimustikus rõhutati sageli, et uuritakse koolipõhist seksuaalharidust, kuid kuna õpilased saavad seksuaalharidust ka kooliväliselt, siis võis ka see õpilasi vastamisel segadusse ajada ning mõjutada uurimistulemusi.

Olulise kitsaskohana võib välja tuua madala vastamismäära (28%), mis jäi oodatust väikemaks, kuid samas võimaldas luua siiski andmebaasi andmete analüüsimiseks ning järelduste tegemiseks. Kuna vastamismäär oli madal ning ei ole teada, kas tegu on esindusliku valimiga, kuna õpilastelt ei küsitud privaatsuse tagamiseks koolide andmeid, siis ei saa uurimistulemuste põhjal teha üldistusi kõigi Eesti riigigümnaasiumide kohta. Kuna eelnevalt ei olnud teada vastamisaktiivsus, siis arvestades magistritöö mahtu ning uurija ressursi ei kaasatud kõiki riigigümnaasiumeid, kuid tagasivaatavalt oleks võinud seda teha.

Madalas vastamismääras võis mängida rolli pikk küsimustik ja küsimustiku seadistus selliselt, et kui eelnevale küsimusele ei olnud vastust antud, siis järgmine küsimus ei avane. Samas on LimeSurvey keskkonnas näha, millal küsimustiku täitmine katkestati. See toimus pigem peale küsimustiku avamist. Andmeid analüüsid tekkis käesoleva uurimistöö autoril lisaküsimusi, mida oleks soovinud õpilastelt küsida ning mis oleks võinud anda uurimistööle lisandväärtust.

6. JÄRELDUSED

Enamuse õpilaste hinnangul on seksuaalhariduslikke teemasid koolis käsitletud ning nad peavad nende teemade käsitlemist vajalikuks. Vaatamata sellele, et seksuaalharidus võiks alata juba sünnist, algas koolis seksuaalhariduslike teemade käsitlemine õpilaste hinnangul 4. klassis või veelgi hiljem. Sarnaselt Eestis varem läbi viidud uurimistööga on neid õpilasi, kes arvavad, et seksuaalhariduslike teemade käsitlemine algaks hiljem, pigem vähem. Ligi pooled õpilased oleks soovinud teemade käsitlemisele suuremat ajalist pühendumist. Vaatamata soovitudele integreerida seksuaalhariduslikud teemad erinevatesse õppeainetesse ning eksamitesse, käsitleti seksuaalhariduslikke teemasid peamiselt inimeseõpetuse ja bioloogia tundides ning enamasti eksamites antud teemad ei kajastunud. Kuigi seksuaalhariduslikes tundides soovitatakse rohkem kasutada aktiivõppemeetodeid, siis sarnaselt Eestis varem läbi viidud uurimistööle pidasid õpetajad enim loenguid. Käesoleva uurimistöö tulemustest selgus, et õpilased eelistavad seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel enim arutelusid. Koolis käsitleti erineval määral kõiki küsimustikus välja toodud seksuaalhariduslikke teemasid. Küll aga vajavad õpilased paljude teemade kohta lisainformatsiooni.

Varasemate uurimistulemuste kohaselt ei vasta aine sisu reaalsele elule. Käesolevast uurimistööst selgub, et üle poole õpilaste hinnangul ei ole seksuaalhariduslike teemade käsitlemine neid isiklikus elus väga palju aidanud või ei ole üldse aidanud. Seega võiks õpilastele anda võimalusi turvaliselt ja vajadusel anonüümselt küsimusi esitada huvi pakkuvate või selgitamist vajavate teemade kohta ning planeerida aega nende teemade käsitlemiseks. Sarnaselt varasematele uurimistulemusele võiks õpilaste hinnangul seksuaalharidust anda mõnikord segarühmades ning mõnikord poistele ja tüdrukutele eraldi, kuid teemadering vajaks täpsustamist. Vastupidiselt varasematele uurimistulemustele, hinnatakse käesolevas uurimistöös õpetajaid positiivselt. Õpilaste hinnangul teavad õpetajad seksuaalhariduslikest teemadest piisavalt ning tunnevad end neist rääkides mugavalt, millest võiks eeldada, et õpetajad on hea ettevalmistusega. Sarnaselt varasematele uurimistulemustele ei räägi lapsevanemad seksuaalhariduslikel teemadel piisavalt ning ainult viiendik õpilastest ütles, et seksuaalhariduslike teemasid on koolis käsitletud tervishoiutöötaja. Seega on koolil ja õpetajatel veelgi olulisem roll nende teemade käsitlemisel. Eelmainitust lähtuvalt vajaks uurimist keda ja millisel määral kaasata seksuaalhariduslike teemade käsitlemisesse ning millist toetust vajavad lapsevanemad ja õpetajad seksuaalhariduslike teemade käsitlemisel. Noorte nõustamiskeskuste personal võiks seejuures olla oluliseks täienduseks koolipõhisele seksuaalharidusele, kuid järjepidevaks tegevuseks on vaja järjepidevat riiklikku rahastust, et jõuda suurema hulga õpilasteni.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aranda, K., Coleman, L., Sherriff, N. S., Cocking, C., Zeeman, L., Cunningham, L. (2017). Listening for commissioning: A participatory study exploring young people's experiences, views and preferences of school-based sexual health and school nursing. *Journal of Clinical Nursing*, 27 (1-2): 375-385. DOI: 10.1111/jocn.13936.

Bauer, M., Hämmerli, S., Leeners, B. (2020). Unmet Needs in Sex Education What Adolescents Aim to Understand About Sexuality of the Other Sex. *Journal of Adolescent Health*, 1-8. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2020.02.015.

Ehrenberg, A., Karro, H., Saarma, I., Veerus, P., Tammemäe, L., Laanpere, M., Zupping, E.-K., Vahula, K.-L., Hermlin, T., Täär, K., Frolova, K., Haavel, V., Parve, M., Szirko, F., Lindström, R. (2012). Sünnitusabi ja günekoloogia eriala arengukava aastani 2020.

Ekstrand, M., Engblom, C., Larsson, M., Tyde'n, T. (2011). Sex education in Swedish schools as described by young women. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 16 (3): 210-224. DOI:10.3109/13625187.2011.561937.

Ezer, P., Kerr, L., Fisher, C. M., Heywood, W., Lucke, J. (2019). Australian students' experiences of sexuality education at school. *Sex Education*, 1-17. DOI:10.1080/14681811.2019.1566896.

Euroopa seksuaalhariduse standardid. Standardid poliitikakujundajatele, haridus- ja tervishoiuasutustele ja teistele spetsialistidele. (2015). Maaailma Terviseorganisatsiooni Euroopa piirkondlik büroo (WHO) ja BzGA, Köln. Eesti keelne tõlke väljaandja Eesti Seksuaaltervise Liit, Tallinn.

European Expert Group on Sexuality Education. (2016). Sexuality education: What is it? *Sex Education*, 16 (4): 427-431. DOI:10.1080/14681811.2015.1100599.

Goldfarb, E. S., Lieberman, L. D. (2020). Three Decades of Research: The Case for Comprehensive Sex. *Journal of Adolescent Health*, 68 (1): 13-27. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2020.07.036.

Gray, J. R., Grove, S. K., Sutherland, S. (2017). *The Burns and Grove's. Practice of Nursing Research. Appraisal, Synthesis, and Generation of Evidence* (8th Edition). Elsevier, St. Louis.

Grove, S. K., Gray, J. R., Burns, N. (2014). *Understanding Nursing Research: Building an Evidence-Based Practice* (6th Edition). Elsevier, St. Louis.

Haldre, K., Part, K., Ketting, E. (2012). Youth sexual health improvement in Estonia, 1990-2009: The role of sexuality education and youth-friendly services. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 17: 351-362. DOI:10.3109/13625187.2012.696751.

Herrman, J., W., Kelley, A., Haigh, K., M. (2017). Teen Perceptions of the Promotion of Safer Sexual Practices: A Focus Group Study. *American Journal of Sexuality Education*, 12 (1): 83-102. DOI: 10.1080/15546128.2016.1266453.

Igast riigigümnaasiumist hea haridus. (2018). Haridus-ja teadusministeeriumi kodulehekülj. https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-06/kvaliteedikokkulepe_1.september_2018.pdf (03.02.2023)

International technical guidance on sexuality education: an evidence-informed approach. (2018). UNESCO. Pariis.

IPPF Framework for Comprehensive Sexuality Education (CSE). 2010. IPPF. London.

Keogh, S. C., Leong, E., Motta, A., Sidze, E., Monzón, A. S., Amo-Adjei, J. (2020). Classroom implementation of national sexuality education curricula in four low- and middle-income countries. *Sex Education*, 21 (4): 432-449. DOI: 10.1080/14681811.2020.1821180.

Keogh, S. C., Stillman, M., Leong, E., Awusabo-Asare, K., Sidze, E., Monzón, A. S., Motta, A. (2019). Measuring the quality of sexuality education implementation at the school level in low- and middle-income countries. *Sex Education*, 20 (2): 119-137. DOI: 10.1080/14681811.2019.1625762.

Keskharidus. (2022). Haridus- ja teadusministeeriumi kodulehekülj. <https://www.hm.ee/et/tegevused/alus-pohi-ja-keskharidus/keskharidus> (01.04.2021)

Kånåhols, A. F., Magnusson, H., Alehagen, S. (2011). Swedish adolescents' experiences of educational sessions at Youth Clinics. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 2 (3): 119-123. DOI: 10.1016/j.srhc.2011.05.003.

Lõhmus L, Tamson M, Pertel T, Abel-Ollo K, Rüütel K. (2022) Eesti noorte seksuaalervis: teadmised, hoiakud ja käitumine. 2021. aasta uuringu aruanne. Tervise Arengu Instituut, Tallinn.

Noorte nõustamiskeskuste tegevuse põhimõtted ja kvaliteedijuhend. (2017). Eesti Seksuaaltervise Liit.

Pound, P., Denford, S., Shucksmith, J., Tanton, C., Johnson, A. M., Owen, J., Hutter, R., Mohan, L., Bonell, C., Abraham, C., Campbell, R. (2017). What is best practice in sex and relationship education? A synthesis of evidence, including stakeholders' views. *BMJ Open*, 7 (5): e014791. DOI: 10.1136/bmjopen-2016-014791.

Pound, P., Langford, R., Campbell, R. (2016). What do young people think about their school-based sex and relationship education? A qualitative synthesis of young people's views and experiences. *BMJ Open*, 6(9): e011329. DOI: 10.1136/bmjopen-2016-011329.

School-based sexuality education programmes. A Cost and Cost-Effectiveness Analysis in Six Countries. (2011). UNESCO. Pariis.

Trochim, W.M.K. The Research Methods Knowledge Base. (Comprehensive web-based textbook.) <http://www.socialresearchmethods.net/kb/contents.php> (11.09.2022)

Turnbull, T., Van Schaik, P., Van Wersch, A. (2010). Adolescents' preferences regarding sex education and relationship education. *Health Education Journal*, 69(3): 277-286. DOI: doi:10.1177/0017896910369412.

UNFPA operational guidance for comprehensive sexuality education. A Focus on Human Rights and Gender. (2014). UNFPA. New York.

Unis, B. D., Sällström, C. (2020). Adolescents' conceptions of learning and education about sex and relationships. *American Journal of Sexuality Education*, 15 (1): 25-52. DOI: 10.1080/15546128.2019.1617816.

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool, Tartu.

Lisa 1. Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomitee kooskõlastus

Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee

Protokolli number: 345/T-19

koosolek: 14.06.2021

Komitee koosseis:

Esimees

Aime Keis Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, meditsiineetika nooremlektor

Aseesimees

Kristi Lõuk Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, projektijuht / doktorant

Liikmed

Diva Eensoo Tervise Arengu Instituut, teadur
Margit Jäätma Riigikohus, tsiviilkolleegiumi nõunik
Katrín Kaarna Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, kliiniliste teadusuuringute üksuse tegevjuht
Annika Kask Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond, psühholoogia doktorant
Kalle Kisand Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, laborimeditsiini professor
Piret Koosa Eesti Rahva Muuseum, teadur
Malle Kuum Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, farmakoloogia lektor / farmakoloogia teadur
Martin Mooses Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, treeningu füsioloogia lektor
Marje Oona Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, peremeditsiini kaasprofessor / kliinilise meditsiini instituudi täienduskeskuse juhataja
Maire Peters Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, geneetika kaasprofessor
Mare Remm Tartu Tervishoiu Kõrgkool, bioanalüütika õppekava dotsent
Atko-Sulhan Rimmel Tartu Ülikool, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, religiooniuuringute kaasprofessor

Otsus: Kooskõlastada uurimistöö

Uurimistöö nimetus: Abiturientide hinnangud ning ootused koolipõhisele seksuaalharidusele Eesti riigigümnaasiumites – kvantitatiivne uurimus

Vastutav uurija (asutus):

Janne Pühvel (Tartu Ülikool, meditsiiniteaduste valdkond, peremeditsiini ja rahvatervishoiu instituut instituut, Ravila 19, 50411, Tartu)

Komitee poolt läbivaadatud dokumendid:

1. Uurimistöö avaldus kooskõlastuse saamiseks Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteelt,
2. Videokutse
3. Kutse uuringusse
4. Küsimustik
5. Prooviuuringu tagasiside küsimustik
6. Küsimustiku kasutamise luba
7. Uuringu läbiviijate CVd (J. Pühvel, K.-L. Vahula, M. Lehisemets)

Uurimistöö lõpp: 30.06.2023

Komitee esimees: Aime Keis /allkirjastatud digitaalselt/

Komitee sekretär: Kaire Kallak /allkirjastatud digitaalselt/

Väljastatud: /viimase digitaalallkirja kuupäev/

Tartu Ülikool
grandikeskus
Raekoja plats 9
51004 Tartu

tel 737 6215
e-post eetikakomitee@ut.ee
www.ut.ee/teadus/eetikakomitee

Lisa 2. Noorte seksuaalhariduse küsimustik

OSA 1. NOORTE KOKKUPUUDE SEKSUAALHARIDUSEGA KOOLIS

Noorte seksuaalharidust on mitut tüüpi ning seda võidakse kutsuda eri nimetustega. Mõnikord kutsutakse seda perekonna-, HIV/AIDS-i või eluliste oskuste õpetuseks. Siinses uurimuses mõeldakse noorte seksuaalhariduse all kõiki neid tüüpe ja seda defineeritakse kui igasugust õpetust inimese seksuaalse arengu ja käitumise, reproduktsiooniprotsessi või seksuaalkäitumise ja reproduktsiooniga seotud suhete kohta. Seksuaalharidus võib hõlmata palju eri teemasid, nagu murdeiga, seksuaalsuhetest hoidumine, enesehinnang, mehe ja naise reproduktiivsüsteem, rasedus teismeeas, sünnitus, sugulisel teel levivad haigused (STLH), HIV/AIDS, seksiga seotud otsuste langetamine, noorte võimestamine, sooline võrdõiguslikkus, seksuaal- ja reproduktiivõigused, kiindumuse näitamine, poisi ja tüdruku vahelised suhted, vägivald ja seksuaalne väärkohtlemine, kontratseptsioon, abort. Selles küsimustiku osas soovin saada teada rohkem seksuaalhariduse kohta sinu koolis.

1. Kas Sinu **praeguses koolis** on **kooliaja jooksul** käsitletud mingis tunnis, loengus või mõne tegevuse käigus ülal loetletud teemasid (isegi, kui käsitleti ainult üht nendest teemadest)?

VALI AINULT ÜKS VASTUS.

- Jah
- Ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele „ei“, siis jäta küsimused 2-6 vahele ja jätkka küsimusega 7.

2. Mis klassides neid teemasid käsitleti? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- 1. klassis
- 2. klassis
- 3. klassis
- 4. klassis
- 5. klassis
- 6. klassis
- 7. klassis
- 8. klassis
- 9. klassis

- 10. klassis
- 11. klassis
- 12. klassis

3. Kas Sulle oleks meeldinud, kui neid teemasid oleks käsitletud varem, hiljem või oli ajastus õige? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Varem
- Hiljem
- Ajastus oli õige

4. Mis õppeainetes neid teemasid käsitleti? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Bioloogia
- Integreeritud teadused
- Kehaline kasvatus
- Ühiskonnaõpetus
- Inimeseõpetus
- Usundi- ja moraaliõpetus
- Tunniväline tegevus
- Muu (täpsusta): _____
- Mitte üheski neist

5. Kas seksuaalharidusega seotud teemadest räägitakse **üldiselt** poistele ja tüdrukutele korraga või eraldi? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Kõik tegevused on poistele ja tüdrukutele korraga
- Mõned tegevused on poistele ja tüdrukutele korraga, mõned eraldi
- Kõik tegevused on poistele ja tüdrukutele eraldi

6. Kuidas võiks Sinu meelest neid teemasid käsitleda? **VALI AINUTL ÜKS VASTUS.**

- Segarühmades (tüdrukud ja poisid koos)
- Mõnikord koos ja mõnikord eraldi
- Tüdrukud ja poisid eraldi

KÜSIMUSTELE 7 JA 8 PEAKSID VASTAMA KÕIK ÕPILASED

7. Kas Sinu arvates kulutati eelmainitud teemade käsitlemiseks Sinu koolis piisavalt aega? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Oleks pidanud kulutama rohkem aega
- Aega kulutati piisavalt
- Oleks pidanud kulutama vähem aega

8. Kas ükski Sinu eksamitest sisaldas noorte seksuaalharidusega seotud teemasid? **VALI JAH VÕI EI.**

- Jah
- Ei

OSA 2. ÕPPEKAVA

Kõigile õpilastele: Nüüd soovin küsida konkreetsemate teemade kohta, mis on seotud noorte seksuaalharidusega ja mida on Sinu praeguses koolis eri õppeainetes õpetatud (tavapärase koolitundide vältel).

9. Siin on nimekiri teemadest. Tee iga teema juurde sobivasse kastikesse märke, kas antud teemat on Sinu praeguses koolis mõnes tunnis, loengus või mingi tegevuse käigus käsitletud.

Teemad	Vali iga teema puhul ainult üks vastus		Kui nõustud, tee siia tulpa märg
	JAH, teemat on käsitletud	EI, teemat ei ole käsitletud	Tahaksin selle kohta ROHKEM õppida
A. Murdeiga/füüsilised muutused kehas			
B. Suguorganid			
C. Menstruatsioon			
D. Seksuaalkäitumine			
E. Meeste ja naiste võrdõiguslikkus			
F. Rasedus ja sünnitus			
G. Abort			
H. Rasestumisvastased vahendid			
I. Rasestumisvastaste vahendite kasutamine			
J. Kust saada rasestumisvastaseid vahendeid			
K. Seks raha või kingituste eest			
L. HIV/AIDS			
M. Teised sugulisel teel levivad haigused (STLH)			
N. Kust saada STLH/HIV teemal abi			
O. Suhtlemine suhetes			
P. Otsuste langetamise oskus			
Q. Vägivalla ja seksuaalse ärakasutamise ennetamine			
R. Seksuaalne sättumus (homoseksuaalsus)			
S. Seksuaal- ja reproduktiivõigused			
T. Seksist hoidumine/keeldumine			
U. Seksuaalsusega seotud moraalsed küsimused			

Enne, kui liigud 10. küsimuse juurde, kontrolli üle, kas tegid eelmises küsimuses iga teema kohta märke. Nüüd vaata uuesti 1. küsimust. Kui vastasid sellele „ei“, jäta kõik ülejäänud küsimused selles osas vahele ning liigu edasi 19. küsimuse juurde. Kui vastasid „jah“, siis jätkka 10. küsimusega ning vasta kõigile küsimustele.

10. Mõeldes nendele õppeainetele, kus Sinu praeguses koolis neid teemasid käsitleti, siis kui jõuliselt edastati tundides neid sõnumeid? Tee valik iga lause kohta.

Laused	Edastati väga jõuliselt	Ei edastatud väga jõuliselt	Ei edastatud üldse
A. Seks on noortele ohtlik			
B. Ära seksi enne, kui oled abielus			
C. Noored peaksid seksist hoiduma, kuid kui nad siiski seksivad, siis peaksid kasutama kondoomi.			

11. Kas Sinu praeguses koolis on käsitletud järgnevaid teemasid?

- A. Kuidas teha positiivseid otsuseid ja neile kindlaks jääda Jah Ei
- B. Tahtevastase seksuaalkontakti äratundmine Jah Ei
- C. Alkoholi ja narkootikumide mõju seksuaalkäitumisele Jah Ei
- D. Enda ja teiste austamine olenemata soost või sotsiaalsest staatusest Jah Ei
- E. Sugulisel teel levivate haiguste ja HIV sümptomid ja tunnused Jah Ei
- F. Kuidas ennetada HIV-i Jah Ei
- G. Kuidas rääkida partneriga HIV-testi tegemisest Jah Ei
- H. Rasedusest hoidumise meetodid Jah Ei
- I. Kuidas rääkida partneriga rasestumisvastaste vahendite, sh kondoomi, kasutamisest Jah Ei
- J. Mida teha, kui oled jäänud rasedaks/kui sinu tüdruksõber on jäänud rasedaks Jah Ei

Kontrolli enne järgmise küsimuse juurde liikumist, kas tegid eelmises küsimuses iga teema kohta märke.

12. Kui palju on need tunnid, loengud või tegevused Sind isiklikus elus aidanud? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Väga palju
- Palju
- Mitte väga palju
- Ei ole üldse aidanud

OSA 3. ÕPETAMISMEETODID JA ÕPPE KVALITEET

13. Kas keegi neist inimestest on **Sinu praeguses koolis** andnud tunde/loenguid või korraldanud tegevusi, mis on seotud **seksuaalhariduse teemadega**? **VALI KÕIK SOVIBAD VASTUSED.**

- Tervishoiutöötaja/õde
- Usklik inimene
- Eakaaslane
- Muu (täpsusta): _____
- Mitte ükski neist
- Ei oska vastata

14. Kas sulle meeldivad üldiselt seksuaalharidusega seotud tunnid/tegevused **rohkem, vähem või sama palju**, kui teised õppeained? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Tavaliselt meeldivad need mulle rohkem
- Mulle meeldivad kõik õppeained võrdselt
- Tavaliselt meeldivad need mulle vähem

15. Kas seksuaalharidusega seotud tundides/loengutes/muudes tegevustes **Sinu praeguses koolis** on tehtud mõnda neist tegevustest? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Loengu kuulamine
- Rollimäng, arutelu
- Ülesanne (essee, muu kodutöö)
- Küsitlused
- Arutelud väikestes rühmades
- Pabertahvli kasutamine või joonistamine
- Kunstiprojektid, teater, etendus
- Luuletamine, jutuvestmine
- Audiovisuaalsete vahendite kasutamine (filmid, videod, raadio)
- Internet/sotsiaalmeedia kasutamine (Facebook, Twitter jms)
- Muu (täpsusta): _____

16. Milliseid tegevusi **meeldiks Sulle** seksuaalharidusega seotud tundides teha? (Need võivad olla tegevused, mida oled või ei ole varem tundides teinud.) **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Loengu kuulamine
- Rollimäng, arutelu
- Ülesanne (essee, muu kodutöö)
- Küsitlused
- Arutelud väikestes rühmades
- Pabertahvli kasutamine või joonistamine
- Kunstiprojektid, teater, etendus
- Luuletamine, jutuvestmine
- Audiovisuaalsete vahendite kasutamine (filmid, videod, raadio)
- Internet/sotsiaalmeedia kasutamine (Facebook, Twitter jms)
- Muu (täpsusta): _____

17. Millised neist olukordadest tekivad seksuaalharidusega seotud teemasid käsitlevates tundides või muude tegevuste käigus kõige sagedamini? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Tunnis on liiga palju inimesi
- Õpilased ei jälgi või segavad tundi
- Õpilastel on seksuaaltervisest piinlik rääkida
- Õpilased tahavad seksuaaltervist puudutavate teemade kohta õppida
- Õpetaja tunneb seksuaaltervisest rääkides piinlikkust
- Õpetaja ei tea temast piisavalt
- Mitte ükski neist

Tuletan meelde, et kõik vastused on konfidentsiaalsed ning neid ei jagata kellegagi.

18. Kas oled kunagi tahtnud küsida tunnis seksuaaltervise kohta küsimusi, kuid ei ole julgenud seda teha? Miks mitte? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Jah, kuid mul on liiga piinlik
- Jah, kuid selleks ei olnud piisavalt aega
- Jah, kuid arvasin, et õpetaja ei tea vastust
- Jah, kuid kartsin kellelegi piinlikkust valmistada või kedagi solvata
- Jah, kuid kartsin, et õpetaja või teised õpilased ei lase mul küsida

- Jah, kuid õpetaja või teised õpilased ei kuulnud mind
- Jah, muul põhjusel (täpsusta): _____
- Ei, mul ei ole küsimata jäänud küsimusi

OSA 4. ÜLDINE ARVAMUS NOORTE SEKSUAALHARIDUSEST

Kõigile õpilastele: Allpool on mõned küsimused sinu üldise arvamuse kohta seksuaalharidusest. Siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid. Eesmärk on lihtsalt selle kooli õpilaste hoiakuid paremini mõista.

19. Kas Sinu arvates peaks seksuaalhariduse teemasid koolis õpetama? **VALI JAH VÕI EI.**

- Jah
- Ei

Kui Sa arvad, et seksuaalhariduse teemasid ei peaks koolis õpetama, siis jäta küsimus 20 vahele ning jätkka küsimusega 21.

20. **Ainult neile, kes vastasid 19. küsimusele „jah“.** Miks peaks Sinu arvates seksuaalhariduse teemasid koolis õpetama ? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Need teemad on sama olulised kui teised teemad
- Vanemad seda ei õpeta
- On oluline teada, kuidas ennetada soovimatuid rasedusi
- On oluline teada, kuidas ennetada haigestumist HIV/AIDS-i või teistesse sugulisel teel levivatesse haigustesse
- Me peame õppima, kuidas survestamisele vastu seista
- Et mõista, kuidas meie keha töötab
- Muul põhjusel (täpsusta): _____

21. **Ainult neile, kes vastasid 19. küsimusele „ei“.** Miks ei peaks ei peaks sinu arvates seksuaalhariduse teemasid koolis õpetama? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Usuliste tõekspidamiste tõttu
- Kultuuriliste tõekspidamiste tõttu/need on tabuteemad
- Nendest teemadest peaksid rääkima vanemad, mitte õpetajad
- Need teemad ei ole meie vanuses sobilikud

- Nende teemade käsitlemine õhutab noori inimesi seksima
- Ilma põhjuseta
- Muul põhjusel (täpsusta):_____

KÕIK ÕPILASED JÄTKAVAD KÜSIMUSEGA 22.

22. Kas Sinu arvates toetavad sinu vanemat noorte seksuaalhariduse teemade õpetamist koolis?

VALI JAH, EI VÕI EI OSKA ÕELDA.

- Jah
- Ei
- Ei oska öelda

OSA 5. TEADMISED

Nüüd küsin, **mida Sa tead** konkreetsete seksuaalhariduse teemade kohta. Tuletan meelde, et kõik vastused on konfidentsiaalsed ning neid ei jagata kellegagi.

23. Kuidas võib inimene HIV-ga nakatuda? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Olles kaitsmata vahekorras kellegagi, kellel on HIV
- Süstides nõelaga, mida on juba kasutanud HIV-ga nakatunud inimene
- Sääsehammustusest
- Kandub üle emalt lapsele
- Surudes kätt nakatunud inimesega
- Kui vereülekande tegemiseks kasutatakse nakatunud inimese verd
- Halb enne/needus/nõidus
- Muu (täpsusta):_____
- Ei tea

24. Kuidas saab vähendada HIV-ga nakatumise tõenäosust? **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Seksist hoidudes
- Kasutades vahekorras olles alati õigesti kondoomi
- Seksides ainult ühe partneriga
- Muu (täpsusta):_____

- Ei tea

25. Kas Sa tead, kuhu HIV-testi tegemiseks minna? **VALI JAH VÕI EI.**

- Jah
- Ei

26. Kas Sa oled kuulnud rasedusest hoidumise meetoditest? **VALI KÕIK MEETODID, MILLEST OLED KUULNUD.**

- Rasestumisvastased tabletid/pillid
- Kondoom
- Rasestumisvastane süst (Depo Provera)
- Rasestumisvastane plaaster
- Emakasisesed vahendid/spiraal
- Implantaadid
- Erakorralised rasestumisvastased vahendid/SOS-pill
- Naise sterilisatsioon (munajuhade läbilõikamine või sulgemine)
- Mehe sterilisatsioon (seemnejuhade läbilõikamine ehk vasektoomia)
- Katkestatud sugühe
- Kalendrimeetod (seks ainult ohutumatel päevadel)

27. Kas Sa tead kohta, kust saab rasestumisvastaseid vahendeid ja kuhu julged iseseisvalt minna? **VALI SOBIV VASTUSEVARIANT.**

- Jah
- Ei
- Tean kohta, kust saada rasestumisvastaseid vahendeid, kuid ei julge iseseisvalt minna

28. Kas Sa tead kohta, kust saab kondome ja kuhu julged iseseisvalt minna? **VALI SOBIV VASTUSEVARIANT.**

- Jah
- Ei
- Tean kohta, kust saab kondome, kuid ei julge iseseisvalt minna

OSA 6. SINU ANDMED

29. Kas oled mees- või naissoost? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Meesoost
- Naissoost
- Ei soovi vastata

30. Kui vana Sa oled?

Vanus täisaastates: _____

31. Mis usku Sa oled?

- Katoliiklane
- Protestant (metodist, presbüterlane, anglikaan, luterlane, baptist)
- Nelipühilane/karismaatik
- Muu kristlane (Jehoova tunnistaja, mormoon, adventkoguduse liige)
- Islamiusuline
- Ma ei ole usklik
- Muu (täpsusta): _____

32. Kellega koos Sa elad?

Ühiselamus elavatele õpilastele: märgi ära valik „elan ühiselamus“ ja need, kellega elad vaheaegadel. **VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED.**

- Emaga
- Isaga
- Teiste pereliikmetega/eestkostjaga
- Poissõbra/tüdruksõbraga/abikaasaga
- Elan ühiselamus
- Sõpradega
- Üksinda
- Muu (täpsusta): _____

OSA 7. HOIAKUD JA KÄITUMINE

33. Kas nõustud või ei nõustu järgnevate väidetega? **VALI IGA VÄITE JUURES ÜKS VASTUSEVARIANT.**

Väited	Nõustun	Ei nõustu	Eelistan mitte vastata
A. Kui tüdrukud ütlevad seksile „ei“, siis mõtlevad nad enamasti tegelikult „jah“			
B. Noored, kes kannavad endaga kondoomi kaasas, on valimatu sugueluga või truudusetud			
C. Kondoomi kasutamine näitab, et sa ei usalda oma partnerit			
D. Kui mõnel minu tuttavale oleks HIV/AIDS, siis oleksin endiselt tema sõber/sõbranna			
E. Rasestumisvastaste vahendite kättesaadavaks tegemine noortele julgustab neid seksima			
F. Konsensuslik ja kaitstud vahekord kellegagi, keda sa armastad, on hea asi			
G. Naissoost õpilastel on mõistlik kasutada rasestumisvastaseid vahendeid, kui ta ei soovi jääda rasedaks			
H. On aktsepteeritav, et mees peksab oma partnerit, kui see keeldub temaga vahekorda astumast			
I. Kui mõni minu tuttav oleks homoseksuaal, siis oleksin endiselt tema sõber/sõbranna			
J. Seksuaalsuhted peaksid olema ainult mehe ja naise vahel			

34. Kas Sinu koolis tohivad õpilased kondoomi koolis kaasas kanda? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Jah, see on lubatud
- Ei, see ei ole lubatud
- Ma ei tea

35. Kui Sul oleks poiss- või tüdruksõber, siis kas Sa julgeksid paluda tal seksuaalvahekorra ajal kondoomi kasutada? **(VALI AINULT ÜKS VASTUSEVARIANT)**

- Jah
- Ei
- Ei tea

36. Kui Sul oleks poiss- või tüdruksõber, siis kas Sa julgeksid temalt küsida, kas ta on kunagi HIV-testi teinud? **(VALI AINULT ÜKS VASTUSEVARIANT)**

- Jah
- Ei
- Ei tea

„Seksuaalvahekord“ võib tähendada inimeste jaoks eri asju. Järgmises küsimuses pean seksuaalvahekorra all silmas täielikku suguühet, mitte ainult suudlemist. **Pea meeles: kõik selle uurimusega seotud andmed on rangelt konfidentsiaalsed ning neid ei jagata kellegagi.**

37. Kas oled kunagi olnud seksuaalvahekorras?

- Jah
- Ei
- Eelistan mitte vastata

Kui Sa ei ole olnud seksuaalvahekorras, siis jätkka küsimusega 43. Kui sa oled olnud seksuaalvahekorras, siis jätkka küsimusega 38. Kui valisid variandi „eelistan mitte vastata, siis jätkka küsimustiku täitmiselega alates 38. küsimusest ning otsusta, kas saad küsimusele vastata või mitte. Kui ei, siis jätkka küsimusega 43.

38. Miks astusid esimest korda seksuaalvahekorda? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Olin uudishimulik/tundus loomulik/tahtsin seda teha
- Mu partner soovis, et ma seda teeksin
- Ma ei tahtnud sõpradest eristuda
- Tahtsin saada seksuaalvahekorra eest kingitusi või raha
- Tahtsin rasestuda/last saada
- Mind sunniti seda tegema
- Muu (täpsusta): _____
- Ma ei tea/see lihtsalt juhtus

39. Kui vanalt olid esimest korda vahekorras?

Vanus (täisaastates): _____

40. Umbes kui vana oli Sinu esimene seksuaalpartner? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.** (Kui sa ei ole kindel, kui vana sinu esimene seksuaalpartner oli, vali vastus, mis sa arvad, et on õige)

- Palju vanem kui mina
- Umbes sama vana kui mina
- Palju noorem kui mina

41. Millal oli Sinu viimane vahekord? **VALI AINULT ÜKS VASTUS.**

- Viimase kolme kuu jooksul
- Viimase aasta jooksul
- Rohkem kui aasta tagasi

42. Mõeldes tagasi enda viimasele seksuaalvahekorrale, siis kas Sina või Sinu partner kasutas midagi neist vahenditest või meetoditest (**VALI KÕIK SOBIVAD VASTUSED**):

- Kondoom
- Rasestumisvastased tabletid
- Implantaat
- Rasestumisvastane plaaster
- Emakasisene vahend
- Rasestumisvastane süst
- Erakorraline rasestumisvastane vahend/SOS-pill
- Katkestatud sugühe
- Kalendrimetod (seks ohutumatel päevadel)
- Muu (täpsusta): _____
- Ei kasutanud midagi

KÜSIMUS 43 ON AINULT NEILE ÕPILASTELE, KES EI OLE OLNUD SEKSUAALVAHEKORRAS. KUI OLED OLNUD SEKSUAALVAHEKORRAS, SIIS JÄTKA KÜSIMUSEGA 44.

43. Mis on peamine põhjus, miks Sa **ei ole olnud** seksuaalvahekorras?

- Mul ei ole partnerit
- Ma ootan, kuni olen abielus
- Kardan jääda rasedaks/ kardan, et keegi jääb minust rasedaks
- Soovin hoiduda sugulisel teel levivatest haigustest ja HIV-st
- Muu (täpsusta): _____
- Ma ei tea

JÄRGNEVAD KÜSIMUSED ON KÕIGILE ÕPILASTELE VASTAMISEKS.

44. Kas tead, kuhu või kelle poole saad ja julged pöörduda, kui langed seksuaalse ärakasutamise või vägivalla ohvriks? **VALI JA VÕI EI.**

Jah

Ei

45. Loe järgmisi väiteid ja vasta, kas Sa ei ole end koolis **mitte kunagi** nii tundnud, tunned end koolis **mõnikord** nii või tunned end koolis **alati** nii.

Väited	Mitte kunagi	Mõnikord	Alati
A. Tunnen, et võin õpetajate ja teiste õpilast ees julgelt oma arvamust avaldada			
B. Kardan, et õpetajad või teised õpilased võivad minu üle naerda/mind koolis narrida			
C. Kardan, et teised õpilased võivad mulle füüsiliselt haiget teha			

46. Kas Sa soovid öelda veel midagi, mis aitaks paremini mõista tervise, seksuaal terve, seksuaalsuse või HIV/AIDS-i õpetusega seotud olukordi Sinu koolis? **Palun kirjuta sellest siia:**

Lisa 3. Küsimustiku autori luba küsimustiku kasutamiseks

Permission to translate and use instrument Postkast x

Merilin Lehismets <merilin.lehismets@gmail.com>
saajale skeogh ▾ 17. nov 2020 11:12 ★ ↶ ⋮

Dear Sarah C. Keogh,

I am Master's student of Nursing Science at the University of Tartu (Estonia). In my Master's thesis I have planned to study students evaluation on school-based sexuality education and expectation with school-based sex education in Estonia. I am inspired of articles of yours and your colleagues in this field (e.g. Keogh, S.C., Stillman, M., Leong, E., Awusabo-Asare, K., Sidze, E., Monzón, A., S., Motta, A. (2019). Measuring the quality of sexuality education implementation at the school level in low- and middle-income countries), and I would like to use the same instrument used in your study.

I kindly ask you the original instrument and permission to translate and use this instrument. As I mentioned before I am going to investigate students only. So is it acceptable to use only that part of the questionnaire in my Master's thesis? With your permission I would like to translate the instrument into Estonian and use it in my Master's thesis. I would also ask your permission to adapt the instrument in our context if it is necessary. When obtaining the use of this instrument, applicable copyright stipulations will be followed including the obligation to make known the source of the instrument.

Remaining at your disposal for any explanations or further information you may need.
Thank you in advance and kind regards.

Sincerely,
Merilin Lehismets
Department of Nursing Science
Faculty of Medicine
University of Tartu
19 Ravila, Tartu 50411, Estonia
[E-mail: merilin.lehismets@gmail.com](mailto:merilin.lehismets@gmail.com)

Sarah Keogh
saajale mina ▾ 17. nov 2020 16:16 ☆ ↶ ⋮

Hi Merilin,

That's great that you are planning to study students' evaluation of their sexuality education program, that sounds really interesting. We'd be happy for you to use and translate our questionnaire, or any part of it that is useful. I'm attaching it here, in PDF (easier to read) and Excel. Let me know if you need anything else, or have any questions.

Good luck!
Sarah

2 manust

Lisa 4. Prooviuurimuse tagasiside küsimustik

1. Millised küsimused/väited või sõnad olid raskesti mõistetavad? (Märkige küsimuse/väite number ja/või sõna.)

2. Millised küsimused/väited olid halvasti sõnastatud? (Märkige küsimuse/väite number.)

Millistele küsimustele/väidetele oli raske vastata? (Märkige küsimuse/väite number.)

Põhjendage, miks oli raske vastata?

4. Kas mõni küsimus/väide oli puudu? (Märkide ristiga sobiv vastusevariant.)

Ei Jah*

* Kui vastasite jah, siis mida peaks veel küsima? _____

5. Kas mõni küsimus/väide oli üleliigne või sobimatu? (Märkide ristiga sobiv vastusevariant.)

Ei Jah*

* Kui vastasite jah, siis mida peaks välja jätma? (Märkige küsimuse/väite number.)

Põhjendage, miks selle küsimuse/väite peaks välja jätma? _____

6. Kui kaua võttis küsimustiku täitmine aega? _____

7. Mida soovite lisada küsimustiku või selle täitmise kohta? _____

Lisa 5. Kutse uurimistöös osalema

Lugupeetud abiturient!

Olen Tartu Ülikooli õendusteaduse õppetooli magistrant Merilin Tilk ning kutsun Teid osalema uurimuses „Abiturientide hinnangud ning ootused koolipõhisele seksuaalharidusele Eesti riigigümnaasiumides – kvantitatiivne uurimus“.

Uurimistöö eesmärk on kirjeldada, kuidas hindavad Eesti riigigümnaasiumide abituriendid koolipõhist seksuaalharidust ning millised on nende ootused seoses seksuaalharidusega. Teie osalemine aitab koguda infot, mis on oluline nii tervishoiutöötajatele kui ka õpetajatele, kes jagavat noortel teavet seksuaalhariduse teemadel. Kogutud andmete üldistamise tulemusel on võimalik kaardistada hetkeolukord ning lähtuvalt sellest kavandada sekkumisi või anda alus tulevatele uurimistöödele.

Uurimistöö läbiviimise aeg: jaanuar-märts 2022.

Uurimistöös osalemine on vabatahtlik. Uurimistöö käigus saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ainult käesolevas uurimistöös ning uuritavatele tagatakse anonüümsus ja konfidentsiaalsus. Küsimustikus ei küsita andmeid, mis võimaldavad vastanu isikut tuvastada ja veebikeskkond ei salvesta IP-aadressi. Uurimistöös osalemisest ei ole võimalik loobuda, kui küsimustik on juba esitatud, kuna küsimustik, ei sisalda endas küsimusi spetsiifiliste isikuandmete kohta, millega oleks võimalik küsimustikku isikustada.

Küsimustiku täitmine võtab aega 20-30 minutit. Juhul, kui katkestate küsimustiku täitmise, siis on võimalik seda hiljem jätkata kohast, kus täitmine pooleli jäi. Samuti on Teil võimalik saada lisainformatsiooni kogu uuringut puudutavate küsimuste osas. Uuriija andmed: Merilin Tilk (tel: +372 56 26 80 27; e-mail: mlehisme@ut.ee).